

De läste Dårhushjonet!

Laestadiansk ungdomsväckelse i Sverige 1970-1978

Emil Enbuska

Tacksägelser

Vad hade väl denna uppsats varit utan mina informanter, som vänligt tog emot mig i sina hem och på sina arbetsplatser, och som bjöd på både fika och översvallande berättarglädje. Jag vill tacka dem för att de gav mig tid: tack och tusen gånger tack!

Jag vill också tacka Jomi Jutlov, som kommit med viktiga anmärkningar. Ett alldeles särskilt tack vill jag rikta till min handledare Olle Sundström, som med en ängels tålamod hjälpt denna uppsats ur ett antal diken.

Abstract

Föreliggande studie söker utröna vad som konstituerade den laestadianska ungdomsväckelsen i Sverige 1970-1978. Studien tar ett perspektiv inifrån väckelsen, och bygger på i första hand på ett antal kvalitativa intervjuer med centrala personer i väckelsen. Dessa intervjuer har utförts enligt en intervjuguide, där frågorna kretsar runt ett antal centrala kriterier för hur väckelsens konstituerande element ska upptäckas. Kriterierna vilar i sin tur på teorier runt väckelsebegreppet. Studien finner att väckelsen kan sägas ha varit en inom-laestadiansk akademisk väckelse med vissa karismatiska drag. Ungdomsväckelsen hade en tydlig ekumenisk inriktning. Vidare utvärderas också själva kriterierna som använts, och dessa tycks väl fylla sin uppgift.

Sökord

Laestadius, laestadianism, Livets Ord, väckelse, ungdomsväckelse, Dårhushjonet, Carex, Pohjanen, pohjanenism, pohjanianism.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	6
1.1 Syfte och frågeställning.....	6
1.2 Metod och material.....	7
1.2.1 Intervjuer.....	7
1.2.2 Intervjuurval.....	8
1.2.3 De intervjuade.....	9
1.3 Reflexivitet.....	10
2. Disposition	11
3. Teori	12
3.1 Väckelse - begreppet.....	12
3.2 Uppsatsens särskilda kriterier.....	13
4. Bakgrunder	15
4.1 Laestadianismen	15
4.1.1 Dårhushjonet - En blick i nådens ordning	18
4.2 Svenska kyrkan.....	19
5. Avgränsning i tid.....	21
5.1 Ungdomsväckelsens början	21
5.2 Uppsala	23
5.3 Carex.....	25
5.4 Älvsbyn januari 1978.....	26
5.5 Sattajärvi augusti 1978, ungdomsväckelsens slut.....	28
6. Avgränsning i förhållande till majoritetskyrkan	31
6.1 Från de väckta gentemot kyrkan	31
6.2 Från kyrkan gentemot väckelsen, informanternas perspektiv.....	32
6.3 Kommentar och reflektion.....	33

7. Avgränsning i förhållande till den laestadianska rörelsen.....	35
7.1 Från ungdomsväckelsen gentemot den laestadianska rörelsen.....	35
7.2 Från den laestadianska rörelsen gentemot ungdomsväckelsen, informanternas perspektiv.....	37
7.3 Kommentrar och reflektion.....	39
8. Avgränsning i fråga om teologisk tanke eller praxis	40
8.1 I relation till svenskkyrklighet.....	40
8.2 I relation till laestadianismen	41
8.3 Ungdomsväckelsens specifika drag - akademisk intellektualism.....	42
9. Särskilda auktoritetsfigurer	44
9.1 Ungdomsväckelsens företrädare	44
10. Uppsatskriteriernas utvärdering	46
11. Diskussion.....	47
12. Sammanfattning och slutsats.....	51
13. Källförteckning	52
13.1 Litteratur.....	52
13.2 Internet	54
13.3 Intervjuer.....	54
14. Bilagor.....	55
14.1 Intervjuguide.....	55

1. Inledning

Första gången jag hörde något om denna uppsats ämne jobbade jag som guide vid Laestadiusmuséet i Pajala. Jag minns det som en randanmärkning i ett helt annat samtal, men den lilla anmärkningen växte i bakhuvudet på mig, och jag var till slut tvungen att utreda det hela närmre.

Laestadianismen uppstod under 1800-talets mitt i de nordligaste delarna av Sverige, men kom omedelbart att få spridning in i både Finland och Norge, och inom loppet av femtio år även norra USA via emigranter. Med luthersk-pietistisk bakgrund hade prost Lars Levi Laestadius finskhållna svavelpredikningar lyft ett helt folk ur superiets syndabrunn, alfabetiserat dem, och upprättat ett människovärde. Nordkalotten brann i Kristi reningseld, av de uslaste och fulaste människorna på den fördömda jord hade gjorts ett utvalt folk.

Efter Laestadius död hölls väckelsen ihop av den som kom att efterfölja honom, Johan Raattamaa, men när också han gick bort föll rörelsen in i fraktionsstrider - att hålla ihop en rörelse så vitt spridd skulle visa sig hopplöst. Den tidigare så starkt missionerande rörelsen kom att sluta sig mer, och även om den fortsättningsvis växte, så gjorde den det så att säga inifrån, med stora barnkullar. Och om rörelsen i Finland växte till en kyrkopolitisk maktfaktor, kom den i Sverige att alltmer marginaliseras, och bli en angelägenhet endast i Tornedalen och norra Lappland.

Så lyder åtminstone den vanliga versionen, den som jag som guide mötte bland besökare om de hade någon kännedom alls om laestadianismen. Tack vare detta uppsatsarbete har jag kommit närmare en förståelse av hur en väckelse kan sätta djupa spår i människor, och utöver det har en hel del föreställningar om laestadianismens förstelnande - av vilka jag inte delade alla - kommit på skam.

1.1 Syfte och frågeställning

Föreliggande arbetes uppgift är att undersöka på vilket sätt den laestadianska ungdomsväckelsen i Sverige under 1970-talet tog sig uttryck. Avgränsningen har av viss nöd blivit den att förhålla sig till källor inuti väckelsen, och frågan måste anpassas därefter. Vad var väckelsens självbild av hur man förhöll sig till de närliggande grupperna - de redan etablerade laestadianska församlingarna, och Svenska kyrkan? Sökte man ingå, eller sökte man uppbrott? Höll man sig med egna auktoriteter, och hade man egna texter som man höll för särskilt viktiga?

Med andra ord: uppsatsens första syfte är att söka utröna vad som från väckelsens aktivas horisont konstituerade den laestadianska ungdomsväckelsen i Sverige.

Uppsatsen kommer att svara på frågan genom att undersöka väckelsen enligt ett antal mer konkreta frågeställningar. Dessa är: när började väckelsen, och när om alls upphörde den? Var stod den i förhållande till majoritetskyrkan? Var stod den i förhållande till laestadianismen? Hade man några särskilda teologiska uttryck eller idéer? Hade man några särskilda auktoritetspersoner? Allt, återigen, med ett perspektiv inifrån.

Uppsatsens andra syfte blir då att pröva hur dessa frågeställningar fungerar som verktyg för att måla upp huvuddragen av en väckelse.

1.2 Metod och material

Då tidigare systematiska arbeten i ämnet så vitt jag kunnat se saknas, och då några fullödiga vetenskapliga källor inte hittats, måste arbetet vila på primära källor. Dessa är:

Intervjuer med personer som medverkade i väckelsen.

Carex, som kan kallas för väckelsens egen tidskrift, och utan tvekan den viktigaste samtida textsamling som väckelsen själv åstadkom.

Texter ur *Bengt Pohjanen - Meän Vanhiin*, en festskrift som gavs ut till Bengt Pohjanens 60-årsdag, där bland andra en del av dem jag intervjuat skildrar den väckelse som uppsatsen undersöker.

Utöver dessa huvudsakliga källor kommer jag att bruka mig av relevant litteratur till uppsatsens teori- och bakgrundsdelar.

1.2.1 Intervjuer

Den viktigaste metoden har varit samtalen med informanterna, utan vilka uppsatsen knappast haft substans. De har utförts enligt den kvalitativa forskningsintervjuns modell. Då den kvalitativa intervjun ”[...] syftar till att upptäcka eller identifiera icke kända eller otillfredställande kända företeelser”¹ lämpar den sig utmärkt för att utröna konturerna av en väckelse. För att hjälpa till i

¹ Starrin och Renck, *Kvalitativa studier i teori och praktik*, sid. 53.

intervjuprocessen har en intervjuguide använts. Guiden är sammansatt av "[...] temata som är viktiga att avtäckas under intervjun"² men som Trost påpekar är det viktiga inte att följa denna guide slaviskt, utan att ge förutsättningar för den intervjuade att naturligt komma fram till svar, och att intervjun präglas av följsamhet.³

För att det här ska kunna hända är det viktigt att se intervjun inte som en monolog, utan som en interaktion mellan två eller fler personer, där både den intervjuade och intervjuaren är deltagare i intervjuens konstruktion.⁴ Intervjuarens roll är att hjälpa den intervjuade att skapa ett sammanhang i sin berättelse, "[...] intervjuaren måste hjälpa till att skapa den goda intervjun."⁵

Något om hur jag transkriberat för uppsatsen: i de stycken jag citerat för uppsatsen har jag valt att utelämna "[...]" som tecken på att vi kommer in mitt i en mening, de gånger detta tecken annars skulle varit i början av citatet. Anledningen är att underlätta läsning, då i stort sett varje citat i den löpande texten börjar mitt i en mening. Läsaren bör alltså ha med sig, att när ett citat börjar med liten bokstav har vi kommit in mitt i en mening. Citatblock i eget stycke är undantagna, likaså citat ur skriven text. Utelämnas stycken inuti ett citat markeras det som vanligt med "[...]" eller med en kort sammanfattning av det utlämnade inom hakparentes, likaså om något utelämnas i en menings slut. I övrigt har jag utelämnat sådana upprepningar som är vanliga i vardagligt tal.

1.2.2 Intervjuurval

Tack vare min första informant Lars-Gunnar Forsberg, fick jag tag i en del namn som jag sökte kontakta. Även om jag hade önskat tala med alla han rekommenderade, begränsades personurvalet av studiens omfattning. Jag krympte så listan med namn, och kontaktade dem via mail, där jag berättade om den här uppsatsen. Nästan alla jag mailade tackade ja direkt, och jag stämde då också träff med dem, där de fick välja plats och tid utifrån vilka dagar vi båda kunde tänkas vara tillgängliga. Jag erbjöd ingen anonymitet, eftersom intervjuerna förmodligen skulle ha blivit oanvändbara om de anonymiserats - detta eftersom de intervjuade har haft, eller kommit att få så centrala positioner i väckelsen, och också i då de berättat om den i exempelvis *Bengt Pohjanen* -

² Starrin och Renck, *Kvalitativa studier i teori och praktik*, sid. 63. Guiden återfinns som uppsatsens bilaga 1.

³ Trost, *Kvalitativa intervjuer*, sid. 51

⁴ Starrin och Renck, *Kvalitativa studier i teori och praktik*, sid. 58. Hit räknar jag för övrigt inte bara det som sägs, utan i allra högst grad också sådant som intervjuarens och den intervjuades relation till varandra innan intervjutillfället.

⁵ Starrin och Renck, *Kvalitativa studier i teori och praktik*, sid. 59.

Meän Vanhiin. Ingen bad dock om anonymitet. Alla intervjuer spelades in med digital diktafon, och filerna återfinns hos författaren. Alla de intervjuade lovades få uppsatsen tillskickad sig efter att den blivit färdigställd.

1.2.3 De intervjuade

Lars-Gunnar Forsberg (F) verkade vid tiden för intervjun som lärare vid Pajala högstadieskola och Pajalas gymnasieskola, Laestadiusskolan. Han kom in som ung man i väckelsen, och blev en av de som utbildade sig till präst under tiden som väckelsen pågick. Intervjun genomfördes i hans hem i Pajala den 25/11 2009, och tog ungefär en timme.

Torbjörn Lindahl (L) verkade vid tiden för intervjun som präst i Svenska kyrkan i Luleå. Han var en av tidningen Carex centrala personer, och kom också han att utbilda sig till präst. Intervjun genomfördes i Örnässets församlingsgård den 11/12 2009, och tog ungefär en timme och fyrtio minuter.

Gertrud Malmberg (M) verkade vid tiden för intervjun som präst i Svenska kyrkan i Luleå. Hon kom in i väckelsen relativt sent i jämförelse med de andra intervjuade, och kom också att ta en egen väg i relation till de andra. Intervjun genomfördes i Porsökyrkan den 11/12 2009, och tog ungefär en timme.

Bengt Pohjanen (P) verkade vid tiden för intervjun, bland mycket annat, som författare och som präst i den rysk-ortodoxa kyrkan. Hans position i väckelsen var som en av dess centrala personer. Intervjun genomfördes i hans församlings kyrka, Sirillus, i Överkalix den 5/1 2010, och tog ungefär en och en halv timme.

Roland Wälivaara (W) verkade vid tiden för intervjun som präst i Svenska kyrkan i Luleå. Hans position var som en av väckelsens centrala personer. Intervjun genomfördes i Örnässets församlingsgård 15/12 2009, och tog ungefär en timme och femton minuter.

1.3 Reflexivitet

Läsaren bör hålla i åtanke en del av problematiken i att bygga en uppsats på primära källor så som jag gör. När det kommer till intervjuerna är de för det första utförda nära trettio år efter händelserna de söker utröna. Att människor glömmet, blandar ihop, eller minns fel är förståeligt. Det är också, som Trost påpekar, att vänta sig att olika episoder blir av olika vikt vid olika tillfällen.⁶ De intervjuade kan ju också ha fokuserat på olika facetter när det som frågas om först skedde, och därför har olika perspektiv på olika händelser vid intervjutillfället.

Men man bör alltså hålla i åtanke att denna uppsats skildring av väckelsen inte kan vara ”objektiv”, då de enda rösterna som kommer till tals är röster inifrån. I någon mån är det alltså bara en sida av myntet som syns. Jag vill då poängtera att uppsatsen trots det kan svara på frågeställningen, jag tørs hävda att det till och med kan vara en styrka för ett första arbete att ta ett subjektivt inifrånperspektiv.

Det andra läsaren bör ha med sig är att om kvalitativa intervjuer är ett samspel mellan intervjuaren och den som intervjuas, måste intervjuaren förstås också redogöra för vad denne tar med sig i intervjun. Till den laestadianska ungdomsväckelsen hade jag ingen relation innan uppsatsarbetet påbörjades. Jag kände knappt till den, och hade inte skaffat mig åsikter om den. I den mån gick jag naiv in i intervjuerna och uppsatsarbetet. Till de intervjuade var jag däremot inte helt och hållet främmande. Lars-Gunnar Forsberg har jag känt i stort sett hela mitt liv, tidigare som far till en kamrat, och i mitt vuxna liv som en vän. Bengt Pohjanen är en av den moderna tornedalska kulturens mest välkända namn, och som uppvuxen i Tornedalen och dessutom kulturintresserad har jag en relation till hans verk. Men jag hade ingen personlig relation till honom innan intervjun. Gertrud Malmberg, Torbjörn Lindahl, och Roland Wälivaara lärde jag känna först i och med uppsatsarbetet.

⁶ Trost, *Kvalitativa intervjuer*, sid. 130

2. Disposition

Först kommer, i ett teorikapitel, att presenteras en del forskning kring vad väckelsebegreppet egentligen vill säga. Därefter kommer ett antal kriterier kring hur man utråder en väckelses konstituerande drag presenteras. Vidare bygger uppsatsens huvuddel på dessa kriterier.

Ett bakgrundskapitel om laestadianismen och Svenska kyrkan följer som orientering för läsaren.

Arbetets huvuddel rör ungdomsväckelsen. Det första kapitlet i denna del utreder den tidsmässiga avgränsningen, och kommer också att vara av mer narrativ karaktär. De följande kapitlen är mindre bundna av kronologi, och kommer också att vara mer analyserande och reflekterande.

I uppsatsens avslutande del kommer så ett diskussionskapitel, där bland annat pekas på luckor för vidare forskning. På detta följer en uppsatsens sammanfattnings- och slutsatsdel. Slutligen ligger källförteckning och bilagor.

3. Teori

I detta kapitel ska vi se till något av den forskningsbakgrund som kommer med väckelsebegreppet. Vidare ska vi se hur det kan hjälpa oss att ta fram kriterier med vilka vi kan undersöka en väckelse, så att något av det som kan sägas konstituera den framträder. Dessa kriterier blir stipulativa, då några direkta kriterier inte kunnat fås från artiklarna.

3.1 Väckelse - begreppet

Väckelse i en kristen kontext är att förstå som en förnyelse eller revitalisering av en kristen grupp, vilkas möten ofta kännetecknas av starka känslor. Vad som skiljer en väckelse från den, så att säga, vardagliga lunken i kyrkolivet, är ett fördjupande av religiösa känslor och uttryck. Väckelser kännetecknas av fysiska uttryck som exempelvis dans eller att rulla på marken, och också av under såsom visioner eller exorcism eller glossolali. Dessa erfarenheter är många gånger direkt knutna till intellektuella teologiska idéer.⁷

Gelfgren lyfter, genom Bebbington, fram som den evangeliska kristna väckelsens speciella drag, att den är specifikt personligt inriktad - att som individ väckas genom fokus på Jesu korsdöd.⁸ Thorkildsen lyfter dock perspektivet, och menar att en väckelse förvisso är en djupt gripande upplevelse som fungerar identitetsskapande,⁹ men han lyfter fram ett par andra perspektiv också, delvis ett socialt, varigenom de väckta möts för att få utlopp för sitt behov av att föra ut sin upptäckt till andra människor. Thorkildsen lyfter fram vänsamfund, litteraturföreningar, och arbetarföreningar som några exempel på sådana möten. Men en väckelse kännetecknas också av att gruppen har en förståelse av historia, i vilken de befinner sig i brytningspunkten mellan då det gamla skall förgås och något nytt ta vid - antingen paradiskt eller katastrofalt. Thorkildsen pekar också på sången som typisk för väckelsen, varigenom gruppens särskilda emotionalitet och självförståelse sprids.¹⁰

⁷ Fahlbusch, *The Encyclopedia of Christianity vol. 5*, sid. 431

⁸ Gelfgren, *Teoretiska perspektiv på den norrländska väckelsen i Ingångar till norrländsk kyrkohistoria*, sid. 40

⁹ Thorkildsen, *Väckelse og modernisering i Norden på 1800-tallet i Historisk tidskrift nr. 2 1998*, sid. 161

¹⁰ Thorkildsen, *Väckelse og modernisering i Norden på 1800-tallet i Historisk tidskrift nr. 2 1998*, sid. 162

En väckelse hamnar ofta i konflikt med omgivningen, och får motståndare och sympatisörer som våldsamt och lidelsefullt kritiserar varandra.¹¹ I Sverige, med en historiskt stark statskyrka, har väckelser många gånger förknippats med en kritisk inställning till denna; dock har ofta väckelsernas företrädare varit präster själva, och de har avsett att stå kvar i kyrkan och föra in nytt liv i den.¹² Gelfgren menar intressant nog att inom väckelserörelser med pietistisk bakgrund ligger en "[...] inneboende spänning mellan att vara en kyrkotrogen rörelse och att vara en separatistisk. Denna spänning återkommer genom hela den fortsatta historien, så även på norrländsk mark."¹³ Denna spänning beror troligen i alla fall delvis på den skillnad som ofta görs mellan de väckta, sanna kristna, och de oväckta.¹⁴

3.2 Uppsatsens särskilda kriterier

Ovan har angetts generella drag som kan antas gälla för en väckelse, så som de presenterats i forskning. Dock sägs väldigt lite om hur en särskild väckelses särdrag utrones. Jag har valt att arbeta utifrån tesen att för att kunna finna dessa särdrag måste man ställa upp som kriterium att vissa avgränsningar kan göras exempelvis gentemot de närliggande grupperna.

Avgränsningarna ska inte i det här sammanhanget förstås i någon absolut bemärkelse, som något där det ena definitivt slutar och det andra tar vid - antingen A eller B. Istället ska man uppfatta det som mjuka gränser, där frågan snarare handlar om att mer eller mindre vikt läggs på olika fenomen. Icke desto mindre är de viktiga för att kunna rita upp konturerna av väckelsen, och på så sätt kunna presentera särdrag för den.

De kriterier jag kommer att söka efter är av fyra slag: avgränsning i tid; avgränsning i förhållande till moderförsamlingen/-arna; särskild teologisk tanke och/eller praxis; särskilda auktoritetspersoner. Till frågan om teologisk tanke/praxis kan man förstås dela upp dem i två kriterier.

Med avgränsning i tid menar jag att man bör kunna tala om när en väckelse börjar, och eventuellt också när den upphör. I anslutning till frågan om när en väckelse börjar bör man gärna också kunna

¹¹ Fahlbusch, *The Encyclopedia of Christianity vol. 5*, sid. 431

¹² Gelfgren, *Ett utvalt släkte*, sid. 26

¹³ Gelfgren, *Teoretiska perspektiv på den norrländska väckelsen i Ingångar till norrländsk kyrkohistoria*, sid. 31

¹⁴ Gelfgren, *Ett utvalt släkte*, sid. 25

tala om var den börjar, och kanske också hur den sprider sig. För uppsatsens syfte kommer frågan om avgränsning i tid att hanteras relativt narrativt, och på så sätt fungera för läsarna som en orientering i ämnet.

Med avgränsning i förhållande till moderförsamlingen/-arna söker jag ta fasta på det Thorkildsen pekar på, när han betonar att väckelser hamnar i konflikt med omgivningen, och också att undersöka hur det kan tänkas ta sig uttryck, som Gelfgren pekar på, att det föreligger en inneboende spänning mellan att vara en kyrkotrogen och en separatistisk grupp.

Jag vill betona att för uppsatsens del måste moderförsamlingarna, pluralformen, brukas, eftersom den laestadianska ungdomsväckelsen som undersöks står i förhållande till både majoritetskyrkan och till laestadianismen. I uppsatsen kommer det alltså att behandlas som två olika frågor: avgränsning i förhållande till Svenska Kyrkan, och avgränsning i förhållande till laestadianismen.

Med särskild teologisk tanke och/eller praxis menar jag att ta reda på det som nämnts i föregående delkapitel, att väckelser ofta kännetecknas av särskilda fysiska uttrycksformer, men också av särskilda teologiska idéer.

Med särskilda auktoritetspersoner menar jag att ta fasta på precis vad Gelfgren kallar ”väckelsens företrädare”,¹⁵ vad jag förstått som personer som har en auktoritetsposition för väckelsen som de inte har utanför. Med det i bakhuvudet att väckelser ofta utsätts för stark kritik, bör man kunna vänta sig att just dessa väckelsens företrädare är de som står i de starkaste vindbyarna.

Genom att kunna svara på dessa kriterier hoppas jag kunna ge en så tydlig bild som möjligt av vad som konstituerade den laestadianska ungdomsväckelsen, och omvänt hoppas jag ha visat att kriterierna är väl lämpade att svara på dylika frågor.

¹⁵ Gelfgren, *Ett utvalt släkte*, sid. 26

4. Bakgrunder

4.1 Laestadianismen

Lars Levi Laestadius föddes i Jäkkvik, idag i Arjeplog kommun, den 10 januari 1800. Hans släkt var kyrklig, men hans far hade brutit med traditionen och till slut hamnat som nybyggare.¹⁶ Hans två år yngre bror Petrus vet att berätta att alla i trakten förvisso var fattiga, men familjen Laestadius ”[...] voro de ringaste av alla.”¹⁷ Deras far hade återkommande alkoholproblem, och kom också att utsätta modern för misshandel, något som satte djup prägel i Lars Levi. Modern lärde dock barnen att läsa, och då hon var en djupt from kvinna lärde hon dem också kristendomens huvuddrag.¹⁸

Som de kom av en lärd släkt, fick pojkarna Laestadius möjlighet att läsa på stipendium; först gymnasiet i Härnösand, och sedan högre studier i Uppsala. Båda pojkarna läste till präster, men framför allt Lars Levi brann av ett botaniskt intresse, och lyckades göra sig något av ett namn inom området.¹⁹ Prästexamen avklarad, skickades Lars Levi till Karesuando att verka som kyrkoherde 1826, och nygift började han och Birgitta Katarina Laestadius, née Alstadia, sitt tunga värv. Lars Levi var tvungen att lära sig nya språk för att klara av prästrollen, framför allt den tornedalsfinska²⁰ som där talades, och som också kom att bli det huvudsakliga predikospråket under hela hans arbetsliv.

Efter en djup andlig upplevelse i Åsele kyrka 1844, där han var på visitationsresa, kom han att ”känna en försmak av himmelens glädje”,²¹ något som kom att förändra honom. När han så reste tillbaka till Karesuando kan man säga att den Laestadianska väckelsen efter kort tid började. Laestadius predikningar kom också att präglas av ett häftigt språk fullt av bilder ur församlingsmedlemmarnas egen vardag.²² Laestadius sökte tjänst i Pajala, och tillträdde 1849

¹⁶ Boreman, *Laestadianismen*, sid. 11.

¹⁷ Larsson, *Lars Levi Laestadius*, sid. 16

¹⁸ Nilsson, *Den himmelska föräldern*, sid. 16

¹⁹ Boreman, *Laestadianismen*, sid. 13

²⁰ Larsson, *Lars Levi Laestadius*, sid. 35. Larsson lägger viss vikt vid att det just rörde sig om tornedalsfinska han talade, och inte riksfinska, även om han huvudsakligen föreberett sig för prästyret i Karesuando med läroböcker i riksfinska.

²¹ Laestadius, *Ens ropandes röst i öknen*, sid. 34

²² Jag kan verkligen rekommendera Biblioteka Laestadianas pågående utgivningar av hans samlade predikningar, nyöversatta och utan att väja för hans ganska mustiga språk.

tjänsten som första kyrkoherde i den nystartade Pajala församling, där han också verkade fram till sin död 1861.

Den laestadianska väckelsen hade dock redan från start fått vind under vingarna, och spred sig kvickt in i norra Norge, Finland och snart också ända till USA. Väckelsens självskrivne ledare efter Laestadius hette Johan Raattamaa, och han kom att verka som sådan till sin död 1899.²³ Efter Raattamaas död splittrades väckelsen rätt snabbt i ett antal grupperingar. I Sverige talar man idag huvudsakligen om västlaestadianer, med fäste runt Gällivare-trakten, och östlaestadianer med hem runt Pajala.²⁴ Skillnaderna dem emellan är inte tillräckliga för att intressera uppsatsen.

I huvudsak är laestadianismen en luthersk, inomkyrklig väckelse. Dock kan man kalla en del saker typiskt laestadianska. Delvis har man inom laestadianismen det så kallade predikantämbetet. Predikanterna, uteslutande män, är de som håller i bönemöten och liknande, och har överlag en upphöjd position inom väckelsen. Dessa väljs många gånger ut redan i ung ålder, och skolas tills de kan träda in i rollen.²⁵ Man har också inom laestadianismen lagt en viss tyngd vid det allmänna prästadömet, och församlingens medlemmar, vilket exempelvis tar sig uttryck i att dessa har tillgång till nyckelmakten - makten att låsa någon vid, eller lösa någon från synd.²⁶ Ett annat drag är de så kallade *liikutuksia*, till svenska ofta översatt som *rörelser*. Det handlar om extatiska glädjeyttringar som hopp och utrop, eller höga klaganden,²⁷ icke att blanda ihop med extasuttryck i pingstkyrkor eller liknande, såsom tungotal.²⁸ En viktig tanke inom laestadianismen är skillnaden mellan de ”sanna kristna” med ”levande tro” eller ”hjärtats tro”, och ”munkristna” som har ”död tro”.²⁹ Central är också absolutismen.

²³ Boreman, *Laestadianismen*, sid. 119

²⁴ Boreman, *Laestadianismen*, sid. 166. Boremans bok är i och för sig utgiven så tidigt som 1954 i sin andra utgåva, och han talar om uppemot sex riktningar. Delvis räcker nog inte sex längre, delvis duger den klassiska öst-/västuppdelen alldeles utmärkt för uppsatsen, varför jag frånser det.

²⁵ Palo, *Sommarsvalor och vintermesar*, sid. 102. Dock poängterar Palo att det i modern tid inte finns någon generell metod för val och utbildning av predikanter.

²⁶ Boreman, *Laestadianismen*, sid. 229; Palo, *Sommarsvalor och vintermesar*, sid. 30.

²⁷ Boreman, *Laestadianismen*, sid. 57. Dock har dessa blivit rätt ovanliga. Vid en informell observation undertecknad utförde i stormötet i Erkheikki sommaren 2012 förekom inga under den annars så extatiska nattvardsutdelningen. Se annars Boreman sid. 235 för en kort redogörelse över hur det kan te sig.

²⁸ Boreman poängterar dock att tungotal, eller glossolali, förekom i den tidiga väckelsen, om än bara sporadiskt. Boreman, *Laestadianismen*, sid. 58.

²⁹ Se exempelvis Palo, *Sommarsvalor och vintermesar*, sid. 110ff. Jfr. Gelfgren, *Ett utvalt släkte*, sid. 25.

Laestadianismen kan också karaktäriseras som en konservativ kyrklig riktning. Man har traditionellt varit emot kvinnliga präster, och på senare tid även homosexuellas vigselrätt.³⁰ Rörelsens medlemmar har också många gånger rätt stora barnkullar, som bland annat kommer ur att man i regel är negativa till preventivmedel och abort.³¹ Man har varit försiktig med television och är nu också försiktiga till Internet, som kan brukas så länge man är medveten om att de kan föra med sig synd också.³² Bland östlaestadianerna har man länge organiserat sig i lokala, frihetliga så kallade fridsförbund, som bland annat har haft till uppgift att styra upp de årliga stormötena när lotten faller på dem, då människor från fridsförbund i hela Norden och också USA samlas.³³

Maj-Lis Palo för en diskussion om hur det kommer sig att många unga tidigare lämnade väckelsen, men idag istället stannar kvar. Med tidigare tycks hon mena någon gång runt 50-, 60-tal, och idag torde röra tiden innan bokens utgivning 2001. Faktorer hon lyfter är sådant som fler transportmöjligheter till och från samlingar, och också att dessa samlingar blivit fler. Mer intressant för uppsatsen är kanske förklaringen att hennes generation genom högre utbildning blev lärda i att förhålla sig kritiskt, men också att de i större utsträckning kom att studera utanför uppväxtorterna, och så kom i kontakt med kristna från andra traditioner. Detta är några av de faktorer hon lyfter för varför den nedåtgående trenden bröts, men exakt när hon menar att den bröts är oklart.³⁴

³⁰ Palo, *Sommarsvalor och vintermesar*, sid. 33. Se även <http://www.varldenidag.se/nyhet/2010/01/13/Samkonade-vigslar-far-ostlaestadianerna-att-lamna-kyrkan/>, senast åtkommet den 9/1 2013. Detta om samkönade äktenskap.

³¹ Palo, *Sommarsvalor och vintermesar*, sid. 51, 57.

³² Palo, *Sommarsvalor och vintermesar*, sid. 104, 106.

³³ Boreman, *Laestadianismen*, sid. 234; Palo, *Sommarsvalor och vintermesar*, sid. 99.

³⁴ Palo, *Sommarsvalor och vintermesar*, sid. 126ff. Hon anger anekdotiskt att på stormötet i Pajala 1961 fanns tre barnvagnar. När författaren till föreliggande uppsats gjorde en informell observation vid stormötet i Erkheikki/Juhonpieti sommaren 2012 var där oräkneliga barnvagnar och barn. På mötet närvarade i övrigt närmare 2000 personer. <http://www.kyrkanstidning.se/notis/laestadianskt-sommarmote-startar>, senast åtkommet den 8/1 2013. Intressant i sammanhanget kan vara att notera att sommaren 2012 samlade *suviseurat*, stormötet i finska Loppi mellan 65000 och 70000 deltagare. <http://www.mtv3.fi/uutiset/kotimaa.shtml/suviseurat-kaynnistyvat-lopella---tien-paalla-70-000-ihmista/2012/06/1573046>, senast åtkommet den 8/1 2013.

4.1.1 *Dårhushjonet - En blick i nådens ordning*

*Dårhushjone*³⁵ bör betraktas som Lars Levi Laestadius stora genomarbetade teologiska arbete. Syftet var att bygga en antropologi på de empiriska grunder som den tidens medicin och psykologi kunde presentera. Han ville visa på att människan inte är den allt igenom rationella varelse som den tidens filosofi och neologi ville göra gällande. Istället är hennes psyke bundet till hennes materialitet så till vida att hennes tankevärld är bunden till vad som pågår i hennes kropp.³⁶

Laestadius skiljer mellan Gud och det skapade, och mellan ande och materia. För honom är det grundläggande felet hos ”filosoferna”³⁷ att de antar att själen har en egen substans. Men människans själ är bara det som vi kallar liv, emedan människans ande är själva livsprincipen. De mänskliga organen, med huvudsaklig tonvikt på hjärtat, utgör det så kallade organlivet, emedan nervsystemet med centrum i hjärnan konstituerar nervlivet. Dessa två sammantagna, organlivet och nervlivet, är människans själlsliv. Kroppen och själen uppkommer alltså samtidigt, och är beroende av varann. Till detta tillkommer så anden, livsprincipen, och det är dessa tre som utgör en människa.

Organlivet står för det subjektiva, det inåtriktade, känslornas domän, emedan nervlivet i någon mån är objektivt, utåtriktat, står för förnuftet. För Laestadius har så ”filosoferna” gjort misstaget att tillskriva nervlivet något mer än det är, nämligen förnuftssjälen. Men nervlivet är direkt hierarkiskt beroende av organlivet på åtminstone två olika sätt. I det materiella på så sätt att organen utsöndrar olika ämnen som tas upp av blodet, bearbetas i hjärtat, och skickas vidare till hjärnan. I det psykiska, själsliga på det sättet att olika passioner uppkommer i organen, tar säte i hjärtat, och därifrån påverkar vilja och tankar. Människans förnuft är alltså alltid direkt underställt människans basala känslor. Lika lite som människan kan påverka vad organen gör, kan hon påverka passionerna. Återigen Laestadius huvudpoäng; förnuftet och viljan styrs av passionerna.

Människan har en viss negativ frihet i att motsätta sig de impulser som kommer till uttryck, men i slutänden är hon ändå alltid underställd organlivet. För Laestadius är inte exempelvis en person som låter bli att slå ihjäl någon annan ett tecken på en rationell varelse, utan istället ett exempel på att en passion, vreden, övertagits av en annan, exempelvis ambitionen. Vill man påverka en människa ska

³⁵ Skildringen bygger i sin helhet på Nilsson, *Den himmelska föräldern*, då den av undertecknad får anses vara något av det klaraste som skrivits om detta ganska snåriga verk.

³⁶ Laestadius kallar det för en ”fysio-psykisk” antropologi.

³⁷ Han tycks i första hand vända sig emot en generell rationalism, men dess representanter får i första hand vara Martensen, Petrelli, och Völdike. Nilsson, *Den himmelska föräldern*, sid. 25

man alltså inte försöka inrikta sig till hennes förnuft, utan istället till hennes känslor och i första hand hjärtat. Om hjärtats herravälde pågår också en ständig strid mellan Satan och Gud. Hur kroppens övriga passioner kommer till uttryck bestäms av vem som härskar över hjärtat. Har man Gud i sitt hjärta drivs man av den självutgivande kärleken i första hand, och det är också genom den som mer passiva eller neutrala passioner tolkas och färgas. Könndriften kan exempelvis bli både negativ och positiv, beroende av vad som rör sig i hjärtat.

Laestadius menar att om man förstår hur organen och kroppen i övrigt samverkar såväl fysiskt som psykiskt, så kan man göra sig en god bild av hennes andliga tillstånd. Till yttermera visso ger detta en fingervisning av Guds sätt att fungera, då människan är skapt i Guds avbild. Gud motsvarar då livsprincipen, Sonen organlivet, och den Heliga Ande nervlivet. Dock dras människan med att vara vanskapt sedan syndafallet, och arvssynden innebär att människans kropp är felinställd och dras mot det onda, framför allt mot egoismen.

Vad det här sammantaget innebär, är att människan inte genom egen kraft kan röra sig mot det goda, inte själv kan frälsa sig. Det måste till en yttre kraft, Guds nåd. För att hjärtat alls ska vara öppet för det måste människan bli medvetandegjord om sin synd. Förkunnarens uppgift blir då att hjälpa fram denna process i människan, så att hon kan komma till en sann omvändelse, och att sedan vara ett fortsatt stöd i hennes inre kamp. Det för den pietistiskt färgade kyrkligheten så centrala ”hjärtats tro” får alltså en särskild tyngd; med Laestadius blir det den självklara frågan, det som förkunnelse och kristet liv i första och sista hand måste rikta sig till.

Dårhushjonet skrevs med fjäderpenna i ett antal band, men kom aldrig i tryck under Laestadius livstid. Alla dessa band kom på avvägar, men i omgångar lyckades trosvänner samla ihop dem. Först 1964 kom den kompletta utgåvan i tryck.

4.2 Svenska kyrkan

Den Svenska kyrkan är en evangeliskt-luthersk trosförsamling³⁸ som utmärks av att man från reformationen fram till år 2000 var Sveriges statskyrka. Kyrkans huvudsakliga trosdokument är Bibeln, men också de skrifter som räknas till kyrkans bekännelsesdokument, och som fungerar som riktlinjer i luthersk tolkning av Bibeln. Bland dessa finner vi bland annat Uppsala mötes beslut, den

³⁸ Se Eckerdal, Gerhardsson, Persson, *Vad står Svenska Kyrkan för?*, sid. 14ff för diskussion om begreppet.

augsburgska bekännelsen och Konkordieformeln.³⁹ Svenska kyrkan är en förhållandevis bred kyrka, som inom sig har en del ”kyrkligheter”. Bland dessa kan räknas de olika väckelser som kom att få samling i Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, men för uppsatsen mest intressant är förstås den rörelse som vi redan bekantats med; laestadianismen. Detta är det centrala som ska kommas ihåg inför framtiden, att Svenska kyrkan både är en egen trosgemenskap, men också inom sig har flera.⁴⁰

En intressant anmärkning: centrala i Svenska kyrkans gudstjänstliv är Ordet och sakramenten. Det första ska förstås som både förkunnelsen, akten, och innehållet. Till sakramenten räknas vanligtvis dopet och nattvarden. Dopet är kort och gott inträdelsekravet till Svenska kyrkan, men på ett djupare teologiskt plan också en grund till medlemskap i det allmänna prästadömet. Intressant att notera i relation till laestadianismen, är att i till exempel den augsburgska bekännelsen räknas bikten/boten, eller avlösningen, till sakramenten. Det rör sig om tillsägandet av förlåtelse för sina synder, å Kristi uppdrag. Dock att detta senare bortföll ur sakramentsteologin.⁴¹

³⁹ Eckerdal, Gerhardsson, Persson, *Vad står Svenska kyrkan för?*, sid. 129ff, sid. 144ff för sammanfattning. Dessa, och fler bekännelsedokument finns i Svenska Kyrkans Bekännelseskriterier, som i sig dock inte är något bekännelsedokument.

⁴⁰ Bexell, *Kyrkans liv*, sid. 123ff, angående laestadianismen särskilt sid. 126ff.

⁴¹ Eckerdal, Gerhardsson, Persson, *Vad står Svenska kyrkan för?*, sid. 155, 58. Se sid. 154ff för en diskussion om Ordet och sakramenten.

5. Avgränsning i tid

Uppsatsens första kriterium, det om att det åtminstone bör att gå att säga något om när en väckelse börjar, och om tillämpligt också något om dess slut, passar sig alldeles utmärkt för en historisk redogörelse. Det blir också ett tillfälle för läsaren att försjunka i tiden och frågorna som rör uppsatsen.

5.1 Ungdomsväckelsens början

Informanten Lars-Gunnar Forsberg kommer från ett icke-kyrkligt hem i Haparanda, och beskriver det själv som att när han och hans syskon blev äldre, så tog de avstånd från kristen tro överhuvudtaget. Det kom att ändras ett drygt år efter konfirmationen, när församlingen i Haparanda fick en ny ungdomsledare - Roland Wälivaara.⁴² För Wälivaara, som var ”ung och oerfaren ännu” och ”inslängd”⁴³ i sitt ungdomsarbete för Svenska Kyrkan var det en fråga om att få in en fot på något sätt.

(W) ”[Kyrkoherden] sa åt mig, att det finns en pojke som är nykonfirmerad, och jag tycker du skulle söka kontakt med honom. [...] jag tror väl att du har mycket hjälp av honom, att han är kontakten till de andra ungdomarna där. [Det var] Hans Stiglund, [...] och jag förstod att det här var en pangkille.”⁴⁴⁴⁵

Wälivaara, som kom från ett laestadiankristet hem utanför Sattajärvi,⁴⁶ hade en särskild förmåga att nå ungdomarna i Haparanda. Genom att ta diskussionerna med ungdomarna om kristen tro och vetenskap, vann han ett förtroende hos dem, ungdomarna upplevde ett slags stadga hos honom.⁴⁷

Samtidigt i Malmberget hade en nyutexaminerad Bengt Pohjanen börjat arbeta som ung präst i Svenska Kyrkan. I sitt tillvägagångssätt var han orädd och driven. Han sökte sig till busstationen,

⁴² Intervju med Lars-Gunnar Forsberg, 25/11 2009.

⁴³ Intervju med Roland Wälivaara, 15/12 2009.

⁴⁴ En underdrift om något. Hans Stiglund kom att bli biskop för Luleå Stift.

⁴⁵ Intervju med Roland Wälivaara, 15/12 2009.

⁴⁶ Intervju med Roland Wälivaara, 15/12 2009.

⁴⁷ Intervju med Lars-Gunnar Forsberg, 25/11 2009.

där de mest utslagna fanns,⁴⁸ blev övervakare till en person med alkoholproblem, kom att uppträda som advokat för en annan,⁴⁹ och på nätterna kunde det hända att de klev in till Pohjanen genom balkongdörren, där hans hustru satt med nyfött barn. Han sökte sig också snabbt till ungdomar, och lyckades bygga förtroende bland dem.⁵⁰

Men han var nydanande också i själva gudstjänsterna, och för att också här få upp ungdomars ögon så, med Rune Klingerts ord, "[...] lät Bengt sin inneboende dramatiska begåvning blomma ut"⁵¹ - bland annat i en gudstjänst som innehöll ett drama på temat krig och fred, om vilken Pohjanen berättar att (P) "en av de högsta cheferna (host) vid LKAB kläddes ut i en uniform och stod med gevär vid altaret",⁵² och där musiken skrivits av ungdomarna själva.⁵³

Bengt Pohjanen själv beskriver den väckelse som kom att ta form, som att den hade ingredienser av '68 års revolutionsstämningar, men att det i kyrkliga sammanhang kom att ta en annan ton: högkyrkligheten. (P) "Och i denna misch-masch av revolutionär glöd och högkyrklighet, och Laestadius återupptäckt, så föddes den här väckelsen. Och Därhushjonet lästes alltså av dessa sexton, suttonåringar i Malmberget. Därhushjonet!"⁵⁴

Sommaren 1971 hölls i Haparanda ett läger för stiftets ungdomar, där både Wälivaara och Pohjanen närvarade.⁵⁵ Med på lägret var också en ung Torbjörn Lindahl, och för honom kom mötet med Pohjanen att få stor betydelse. Lindahl kom från ett kyrkligt hem, men han berättar att han trots det kände ett behov av att bli personligen omvänd. Lindahl talade med Pohjanen om detta, och han

⁴⁸ "När Bengt i predikningarna i kyrkan ville göra kyrkfolket mera nitiska i evangelisationen, tog han ofta just busstationen som exempel och frågade varför de fromma inte fanns där de bäst behövdes." Rune Klingert, *Bengt Pohjanen - Meän vanhiin*, sid. 230.

⁴⁹ "Vägen var kort mellan rättegångssalen och kyrkan, mellan synd och förlåtelse." Klingert, *Bengt Pohjanen - Meän vanhiin*, sid. 230.

⁵⁰ Intervju med Bengt Pohjanen, 5/1 2010.

⁵¹ Klingert, *Bengt Pohjanen - Meän Vanhiin*, sid. 230.

⁵² Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010.

⁵³ Ett kort tag efter att jag hade gjort intervjun med Pohjanen råkade jag på en kvinna som var konfirmand under honom i Malmberget vid den här tiden. Just att det spelades så mycket musik i hans gudstjänster var något hon hade starkt minne av. Dock blev det aldrig av att intervjua henne.

⁵⁴ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010.

⁵⁵ Intervju med Roland Wälivaara 15/12 2009.

berättar att vad Pohjanen gjorde då (L) ”det var ju att han ledde mig att liksom ... göra bättring på laestadianskt vis, att bekänna mina synder och ta emot förlåtelsen.”⁵⁶

Pohjanen fortsatte besöka sådana ungdomsläger, där hans klara predikningar fick kraftigt genomslag. Ett läger i Älvsbyn står ut för flera av de intervjuade. Lindahl, då 19 år gammal, berättar att syndaförlåtelsen i Haparanda gick ”lite spårlöst förbi”, men att nästa gång han hade med Pohjanen att göra på allvar (L) ”var på vintermötet i Älvsbyn i januari 1973, och då kan man säga att jag gjorde bättring på allvar.”⁵⁷

Nu kunde man se att saker började hända. Om Älvsbyn säger Roland Wälivaara med emfas att dit kom många ungdomar, och att (W) ”det var där man såg att ungdomsväckelsen, både från Tornedalen och från andra håll i stiftet, började komma igång.”⁵⁸

5.2 Uppsala

Också Lars-Gunnar Forsberg, som vid den här tiden läste på Fjellstedtska skolan i Uppsala, hörde om att ungdomslägren uppe i Luleå stift hade börjat bli rätt så välbesökta, och också att ett stort behov hade uppstått av själavård, till vilka köerna höll i sig in på natten. Han och hans kamrater kände att de också ville ha del i det, och de började så be folk komma ner till Uppsala för att predika. De kom senare att bilda ett fridsförbund.⁵⁹ Enligt Torbjörn Lindahl bildades fridsförbundet på initiativ av Pohjanen, och kom att bjuda in predikanter (L) ”från Tornedalen och Österbotten, som betalades med den här missionskassan som de har i stortäktföreningen i Tornedalen.”⁶⁰

Kopplingen till laestadianismen var mer eller mindre självklar redan från början; de från Haparanda hade det i bakgrunden, och de som kom via ungdomslägren hade också där blivit laestadianskt färgade. Så fanns bland de predikanter som togs till Uppsala etablerade laestadianpredikanter. Men

⁵⁶ Intervju med Torbjörn Lindahl 11/12 2009.

⁵⁷ Intervju med Torbjörn Lindahl 11/12 2009.

⁵⁸ Intervju med Roland Wälivaara 15/12 2009.

⁵⁹ Intervju med Lars-Gunnar Forsberg 25/11 2009. Här är lite oklart var i tiden vi är. Lars-Gunnar läste på Fjellstedtska 1974-1976, men Torbjörn placerar tiden för fridsförbundets ”formella” bildande till 1977-1978, enligt vår intervju. Möjligen är det ordet ”formellt” som kan förklara skillnaden, möjligen har den varit informell innan. Lars-Gunnar berättar ju att de först bad folk komma till Uppsala, och sedan bildade fridsförbundet. Förklaringen kan vara att man från början bildade en bönegrupp, som Lars-Gunnar i intervjun nämner, som senare kom att konsolideras i ett fridsförbund.

⁶⁰ Intervju med Torbjörn Lindahl 11/12 2009.

också Roland Wälivaara och Bengt Pohjanen. De senare gjorde ett särskilt intryck på Forsberg, som kände att även om de flesta av predikanterna berörde, så var där något ”kraftfullare” hos Pohjanen och Wälivaara.⁶¹

De här samlingarna kom att dra ganska mycket folk. En gång var Ansgarskapellet i Uppsala fullt, och Pohjanen berättar att det var (P) ”första gången jag träffade Ulf Ekman, eller möjligen andra gången [...]”.⁶² Mitt under predikan kom en ung man in från gatan, och gick rakt mot predikstolen och sa till Pohjanen att om han inte slutar predika, så kommer han att strypa Pohjanen, (P) ”och då var det en som reste sig och sa, i Jesu namn sitt, och killen bara ramlade ihop i gången där.” Pohjanen och några fler hjälptes åt att ta in mannen i sakristian, och Ulf Ekman följde med och menade att mannen hade orena andar och att han behövde en exorcism. Pohjanen höll inte med:

*(P) ”Han har inga orena andar, utan han är bara smutsig annars, han var ju knarkare. Killen ska hem och duscha och klippa sig, och komma tillbaka i morgon så kan vi prata vid. Och konstigt nog så sa han, jo men det låter väl rimligt (skratt). Och han kom tillbaka dagen efter, han tvättade sig och var prydlig, och vi samtalade, och han blev ju omvänd som så då. Men Ulf blev förbannad på mig för att jag hade vägrat, för på den tiden var det bara exorcism, och jag var väldigt skeptisk till det där. Så Ulf blev förbannad på mig, och så sa han att du har själv onda andar. Och jag sa att det är mycket möjligt, men de vill jag behålla.”*⁶³

⁶¹ Intervju med Lars-Gunnar Forsberg 25/11 2009. Jämför med detta stycke ur Jorma Aspegréns text i *Bengt Pohjanen - Meän Vanhiin*, sid. 249: ”Under de år vi bodde i Sverige, 1978-1983, besökte Bengt Pohjanen oss och det finskspråkiga församlingsarbetet i Mariestad. En gång höll han ett tal för de svenskspråkiga i Leksbergs församlingshem. Det talet berörde. Ämnet var ‘Elden som brinner i snön.’ Åhörarna var som klubbade. Kantorn, Gunnar, tolkade församlingens känslor med följande ord: ‘Jag lyssnar på ditt tal och jag vandrar som i drömmens land. Vart för du mig?’”

⁶² Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010.

⁶³ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010. Förmodligen är det samma händelse Lars-Gunnar berättar om: ”Mitt under förkunnelsen, så kunde det hända att en person ställde sig upp och började .. påstå att det Bengt predikade var felaktigt, varvid nästa person ställer sig upp säger till den där första att, i Jesu namn sätt dig ner. Och så sätter han sig ner, som en klubbad sål sätter han sig ner där. (skratt) Så går det en liten stund till, och den där laddade stämningen fortsätter. Och så ställer han sig upp igen och vill tysta ner Bengt. Samma person som nyss bad honom sätta sig stiger upp och säger, i Jesu namn sätt dig. Och han sätter sig igen. (skratt) Det var lite lustifikt, men samtidigt .. visar det hur .. luften vibrerade. [...] Människor blev berörda, djupt berörda av förkunnelsen.” Intervju med Lars-Gunnar Forsberg 25/11 2009.

Den här tiden, 1974-1979, är enligt Roland något av väckelsens högperiod,⁶⁴ och också då man påbörjade utgivningen av *Carex*.

5.3 *Carex*

*”Jag minns mycket väl hur jag första gången träffade på Carex. Det var hemma hos Bengt i Överkalix sommaren 1977 då, ett helt gäng ungdomar, satt och läste korrektur till den layout- och tryckmässigt bedrävliga första årgången.”*⁶⁵

Carex visade redan direkt på en starkt ekumenisk tanke, Pohjanen ser det som (P) ”en föregångare till Halldorfs Pilgrim och [...] intresset för kyrkofäderna [...]”.⁶⁶ Under sex års utgivning hann man ge ut 26 nummer, med bland annat nummer tillägnade Laestadius, och temanummer om ortodox spiritualitet. Det senare är intressant, eftersom det också är till den ortodoxa kyrkan Pohjanen kom att bege sig. Bland skribenterna hittar man Pohjanen, men också Ulf Ekman, och en del kyrkofäder.⁶⁷

Lars-Gunnar Forsberg trycker ytterligare på denna ekumenik när han beskriver *Carex* som inte bara dessa ungdomars röst, utan också ett slags röst för en kristen tradition ur både öst och väst, att tidningen var bred, och inte bara var ”smalt laestadiansk”.⁶⁸ Tidningen trycktes i 1000 exemplar, och hade kanske uppemot 300-400 prenumeranter.⁶⁹

Tidningens drivande kraft var enligt Torbjörn Lindahl utan tvekan Bengt Pohjanen. När han mer kom att glida ifrån ungdomsväckelsens kontext, tappade också tidningen i fart. Under de tidiga omgångarna skrev Pohjanen en lång artikel för varje nummer, men när han upphörde med det, och

⁶⁴ Intervju med Roland Wälivaara 15/12 2009.

⁶⁵ Torbjörn Lindahl, *Bengt Pohjanen - Meän vanhiin*, sid. 241.

⁶⁶ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010. Tidskriften Pilgrim, med Peter Halldorf som ansvarig utgivare och redaktör, finns nu också på Internet; <http://www.tidskriftenpilgrim.se/tidskriftenpilgrim.se/index.html>

⁶⁷ Av de sex årgångarna finns dock bara de sista fyra i Umeå universitetsbiblioteks arkiv.

⁶⁸ Intervju med Lars-Gunnar Forsberg 25/11 2009.

⁶⁹ Torbjörn Lindahl, *Bengt Pohjanen - Meän vanhiin*, sid. 239.

när man i högre grad började ta in sådant som redan tryckts i andra tidningar, så menar Lindahl att tidningens identitet försvann.⁷⁰

I det sista numret av *Carex* trycktes också det skriftetal som Bengt Pohjanen höll i Sattajärvi, och som kom att markera slutet för denna väckelse.

5.4 Älvsbyn januari 1978

Tidigt på året 1978 är Bengt Pohjanen med om en för honom allt avgörande andlig upplevelse. Han drömmer om att en hårig man vill i hans säng, och han skjuter honom ifrån sig. På morgonen, när han stod vid sin säng och funderade över drömmen som han mycket tydligt kom ihåg, så hörde han en inre röst som sa (P) ” ‘Läs profeten Obadja så skall du få tydning av drömmen’ ”⁷¹ Han öppnade Karl XII:s Bibel, och läste (P) ” ‘Dins hiertas högmod hafwer bedragit dig’. Och det är ju bara ett enda kapitel den där Obadjas bok. Och Obadjas bok är domsord mot Esau. Den hårige.’ ”⁷²

Drömmen lämnade Pohjanen tom, och han kände att något var å färde. Han ringde över en kyrkoadjunkt, föll på knä inför honom, och lät honom lägga sin hand på hans huvud. Pohjanen bekände sitt högmod. (P) ”Jag bekände att jag inte hade någon tro [...]”,⁷³ och adjunkten förlät honom i Jesu namn. Det som hände sen var

(P) ”[...] väldigt, väldigt odramatiskt, det var inga smällar och inget mörker, ingenting. Det är det mest odramatiska jag varit med om i den vägen. Men från den stunden så vet jag vad Jesus menade när han sa att ‘Vinden blåser vart den vill. Så är det ock med anden.’ Och om jag säger att det var en vind. (blåser) Så är det så. En vind. Ingenting annat. Och från den stunden är allt förvandlat.’ ”⁷⁴

För Bengt Pohjanen hade det här varit en ny födelse. Men det var också en händelse som ledde till att hans position i kyrkan och inom laestadianismen blev ännu svårare. I sin iver att dela med sig av

⁷⁰ Intervju med Torbjörn Lindahl 11/12 2009.

⁷¹ Bengt Pohjanen, *Utsläck inte anden*, Carex nr. 2 1979, sid. 84.

⁷² Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010.

⁷³ Bengt Pohjanen, *Utsläck inte anden*, Carex nr. 2 1979, sid. 84.

⁷⁴ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010.

sin erfarenhet, började han förkunna den på laestadianmöten, och också i möten med kyrkoherdar och biskopen. (P) ”Och det tog ju hus i helsicke alltså. (skratt)”⁷⁵

I januari 1978 hölls ett vintermöte för ungdomar i Älvsbyn, som av flera av de intervjuade utmärks som något av väckelsens höjdpunkt. Torbjörn Lindahl var också där, och han berättar att Pohjanen, färgad av sin nya erfarenhet, predikade med en sådan kraft, att han tror att (L) ”du måste gå många, många årtionden tillbaka före det, innan du ens i laestadianska sammanhang har upplevt en väckelsestämning som var så stark som då.”⁷⁶

*(P) ”Där var en pojke som hade problem med rösten. Och han sjöng. Det hette på karismatiskt språk han sjöng i anden. Nästan som en ängel. Och jag satt till klockan fyra på natten och tog emot ungdomar som omvände sig [...]”*⁷⁷

I Älvsbyn var också Gertrud Malmberg. Hennes historia är intressant eftersom den är så annorlunda från de andra intervjuades. Hon kom från ett hem som inte var direkt ”aktivt troende”. Vid unga år var hon inte särskilt intresserad av tro, men kom ändå att åka på flera av kyrkans läger, mest för att hon ”ville ha äventyr”.⁷⁸ Oavsett vilket bus hon än hittade på på dessa läger, så visade de ansvariga tålamod med henne, och bussen hämtade henne också till nästa kyrkliga läger.

Malmberg berättar att hon nog utifrån verkade som ett sorglöst barn, men att hon inom sig bar på mycket ångest. Hon beskriver sig som rädd för tron, och berättar att hon en natt kämpade med Gud, men när morgonen kom kände hon att hon vunnit. (M) ”Och sen kommer då det som är slutet på alltihop och samtidigt är det början. Jag kom till Älvsbyn 1978 på ett vintermöte.”⁷⁹

”Längst fram i rummet talade Bengt Pohjanen. Han var en skicklig talare men jag lät inte orden komma in och fastna i mig [...] Men plötsligt var det någonting som borrhade sig in i mig med en så väldig kraft att det blev omöjligt för mig att värja mig. [...] För mig blev det omöjligt att stanna kvar i detta tillstånd av skuld, sorg och

⁷⁵ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010.

⁷⁶ Intervju med Torbjörn Lindahl 11/12 2009.

⁷⁷ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010.

⁷⁸ Intervju med Gertrud Malmberg 11/12 2009.

⁷⁹ Intervju med Gertrud Malmberg 11/12 2009.

vanmakt. [...] För mig fanns bara en väg ut ur allt detta och det var att resa mig upp och be att Gud skulle förlåta mig.”⁸⁰

Pohjanen uttalade då över henne den laestadianska avlösningen, i Malmbergs ord (M) ”[...] du får tro alla dina synder förlåtna i Jesu Kristi namn och blod.”⁸¹ Härifrån gick Malmberg väldigt tydligt in i det laestadianska sammanhanget.

(M) ”Och för mig blev det då väldigt viktigt en period att verkligen ... vara rätt. Att försöka låta håret växa, jag har väldigt tunt hår. (skratt) [...] jag drömde om att få fjorton barn. För jag hade ju sett de här NNs familj. Specialbyggd bil. (skratt) [...] När man kom hem till dem; dubbla kylskåp, en för mjölken, och en för (skratt) maten.”⁸²

Här är alltså att anmärka på, att där de andra intervjuade antingen var präster, eller var på god väg att bli präster, valde Gertrud Malmberg en helt annan väg. Om de andra, männen, såg sig i något slags spänningsförhållande mellan kyrkan och laestadianismen, valde Malmberg att fullt ut gå in i den laestadianska rörelsen.

5.5 Sattajärvi augusti 1978, ungdomsväckelsens slut

Under hela året som följde Pohjanens andliga upplevelse, hade hans predikningar kommit att bli mer utmanande än de tidigare varit. Det hela kom till sin spets på det laestadianska stormötet i Sattajärvi 1978, där Pohjanen höll ett skriftetal över Höga Visan 4:16-5:10. Talet hölls utan koncept, men bandades, och blev avskrivet för att publiceras i sista *Carex*, nr. 4 1983.

Tidigt i talet berör Pohjanen de som följer Jesus, och deras första tid med honom. Han vänder sig då till de närvarande i tältet i Sattajärvi, och konstaterar att människor med samma erfarenhet finns där också. Men så frågar han om där finns någon som är sänkt ”[...] i bättringens kalla vatten, men som ännu inte fått den Heliga Andes duva i hjärtat?”⁸³ Det här kommer att slå an tonen för hela talet, där han också snart vänder sig till barndomskristna, och uppmanar dessa att göra ny bot. Detta tycks i

⁸⁰ Gertrud Malmberg, *Bengt Pohjanen - Meän vanhiin*, sid. 220-221.

⁸¹ Intervju med Gertrud Malmberg 11/12 2009.

⁸² Intervju med Gertrud Malmberg 11/12 2009.

⁸³ Pohjanen, *Carex nr. 4 1983*, sid. 150

och för sig inte vara nytt, kom ihåg Torbjörn Lindahl som tidigt lockades till Pohjanen just eftersom denne betonade att även barndomskristna behövde väckelse.

Men boten det rör sig om är heller ingen småsak, Pohjanen betonar i sitt tal att det inte hjälper att söka efter ”[...] några små synder som du skulle kunna lägga bort”, utan vad det är frågan om är att bekänna att man inte är troende.⁸⁴ Men knappt har den rätt radikala uppmaningen kommit förrän Pohjanen riktar sig till sin nästa publik.

”Ja, hör ni predikantbröder och prästämbetsvänner, inte har väl ni också tappat den levande Frälsaren? Har ni tappat föreningen i edra hjärtan med Jesus? Ni kan också komma till helvetet, oavsett om ni hade predikat hur mycket som helst, men ingen levande Jesus är i edra hjärtan genom tron.”⁸⁵

Flera gånger uppmanar Pohjanen de närvarande som känner sig träffade att ställa sig upp och bekänna sin synd, ropa ut sin otro, för att mot slutet nästan bli handgriplig när han säger att han vet att där finns folk som ”[...] håller sig fast i bänken [...] Gör inte längre motstånd, utan gör bättring ikväll.”⁸⁶ Vid en läsning av texten idag, kan det därför verka som om Pohjanens ord inte gör någon verkan alls, men Roland Wälivaara var med och minns att stämningen var mycket stark, och att många greps av hans predikan. Men där var också många som tog anstöt.⁸⁷

Bengt Pohjanen berättar att han efter predikan kom att sitta i ett rum någonstans i Sattajärvi, med (P) ”kanske tio, femton predikanter [...] i ledande ställning”, som anklagade honom för villolära. Pohjanen själv minns det som att han bara tittade ut genom fönstret på de moln som drog förbi, och att han kände en oerhörd frid. Han satt tyst och lät bli att svara på anklagelserna, ehuru han själv upplevde det som att det skulle vara att skriva under åtalet.⁸⁸

Resultatet lät inte vänta på sig, Bengt Pohjanen blev utfrysad från laestadianska sammanhang. Att vara förknippad med honom var, ger flera av de intervjuade uttryck för, snudd på att vara förkastlig

⁸⁴ Pohjanen, *Carex nr. 4 1983*, sid. 151

⁸⁵ Pohjanen, *Carex nr. 4 1983*, sid. 153

⁸⁶ Pohjanen, *Carex nr. 4 1983*, sid. 154

⁸⁷ Intervju med Roland Wälivaara 15/12 2009.

⁸⁸ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010.

själv. För många av de ungdomarna som genom ungdomsväckelsen och Pohjanen kommit i kontakt med laestadianismen, innebar Pohjanens uteslutande också att de blev uteslutna.

Med händelserna i Sattajärvi kan man då, så gott som det alls blir möjligt, dra ett slutstreck för den laestadianska ungdomsväckelsen i Sverige. Men att den helt dog ut är svårt att hävda. Väckelsen fostrade många ungdomar intellektuellt, varav många fortfarande är verksamma i Svenska kyrkan, vi hittar till och med en biskop. Och i väckelsens periferi finner vi Livets Ords grundare. Bengt Pohjanen kom att lämna Svenska kyrkan och är idag rysk-ortodox präst, och förestår sin församling med bas i Överkalix. Att det skeende som skildrats är viktigt ur svenskkyrkligt historiskt perspektiv torde vara klarlagt. Att det kom att bli avgörande för de intervjuade råder det ingen tvekan om.

6. Avgränsning i förhållande till majoritetskyrkan

Hur förhöll sig denna unga väckelse till den kyrka, inom vilka många av dem verkade? Och hur uppfattade de att kyrkan såg dem? Syftet med denna del är alltså att undersöka om de inblandade såg någon typ av skiljelinje mellan dem och majoritetskyrkan.

6.1 Från de väckta gentemot kyrkan

Bengt Pohjanen ger uttryck för en ganska skarp udd riktad gentemot kyrkan. De såg inte (P) ”Svenska kyrkan som [...] den mor som skulle föda sina barn, utan vi skulle infiltrera den här folkkyrkan [...] För den sanna kyrkan, den var ju naturligtvis vi högkyrkliga själva. (skratt)”⁸⁹

Man ville gå in i den på ett närmast entristiskt⁹⁰ vis, och förändra den inifrån, vilket absolut kan vara en delförklaring till varför så många av dem jag intervjuat valde att bli präster vid tillfället. Men där fanns andra orsaker till konflikt med majoritetskyrkan: den passion som många av de nyväckta hade. Roland Wälivaara uppfattar det som att dessa ungdomar kom till sina hemförsamlingar och förväntade sig (W) ”att deras ledare också, präster och ungdomsledare, skulle .. tala om det på det här viset. Så det blev ... brandsprutor i många församlingar, tyvärr.”⁹¹

En skildring av detta från, så att säga, andra sidan finns att läsa hos Rune Klingert. Han är dock inte avogt inställd till Pohjanen som person, på samma sätt som de Wälivaara ger uttryck för, men han kan ge en viss bild av hur det måste ha upplevts av de som redan var rotade i Svenska kyrkan.

”Gemenskapen bland dem som tillägnat sig den laestadianska vokabulären och sättet att bemöta ’de utomstående’ framkallade en utstötningmekanism som många gånger var smärtsam. ’Den som inte är med oss är inte en kristen.’ Så kändes det ibland på

⁸⁹ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010.

⁹⁰ Entrism, eller entryism, är en politisk taktik, i Sverige med anor från framför allt sjuttiotalsvänstern. En organisation med bestämda mål går med i en annan, många gånger större, för att, många gånger i någon grad av hemlighet, styra organisationen till sitt föredragna mål. Ett av de mest kända fallen i Sverige rör gruppen runt tidningen Offensiv, som under sjuttioalet gick in i SSU och mer eller mindre framgångsrikt verkade där tills de blev utslutna. Dessa kom senare att bilda Rättvisepartiet Socialisterna. Liknelserna till entristism är särskilt lämpade sett till tidsandan, och också sett i ljuset av en del av Pohjanens egen kontextualisering. När han vidare utlägger varför de såg sig som några som skulle förändra kyrkan inifrån säger Pohjanen att (P) “[...] vi var ju unga och med röda idéer och kinder, så att det var ju helt naturligt.” (Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010)

⁹¹ Intervju med Roland Wälivaara 15/12 2009. Jfr Pohjanen: ”Sen for ungdomarna hem och det var ju prästungar. Förklarade för pappa kyrkoherden att du måste också omvända dig. Det (skratt) det är ju klart att det går ju inte.” (Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010).

måndagarna efter malmbergsundomarnas besök i Pajala över helgen. Då kom de ibland in på mitt arbetsrum och sade: 'Vi är mycket bekymrade för dina predikningar. Du predikar inte Guds Ord.'"⁹²

Lars-Gunnar Forsbergs största slitningar verkar dock ha varit gentemot laestadianismen, i det att han velat stå i Svenska Kyrkan, eftersom han såg det som att han som präst inte kunde vara enbart laestadianernas, utan han ville (F) "finnas till för alla människor. Och det gjorde att jag hamnade litegrann i en spänning."⁹³

6.2 Från kyrkan gentemot väckelsen, informanternas perspektiv

I den här situationen kan man förvänta sig att också majoritetskyrkan ska visa sig ogillande till denna väckelse, och mycket riktigt verkar det ha varit så. Vintermötet i Älvsbyn 1978 gav många reaktioner, också från kyrkan. Bengt Pohjanen berättar att en kyrkoherde begärde ett utlåtande av mötet av en psykolog som inte hade närvarat. Psykologen kom fram till att Pohjanen inte hade (P) "gett ungdomarna mat. Jag hade hållit dem vakna på nätterna för att försvaga deras motstånd, och så vidare."⁹⁴ Utlåtandet anklagade också Pohjanen för att utnyttja ungdomarnas sexuella uppvaknande för att få makt över dem.

*(P) "Alltså, det är ju bara skitprat, det är ju klart att ungdomar [...] kommer till den präst de har förtroende för, och säger att ... jag förstår inte, jag blir tänd på pojkar, på samma kön och så vidare. Nå ... vad ska jag säga, jag sa ju bara att, jomen du är väl bög. (skratt) Det är väl inget mer med det."*⁹⁵

I vår intervju säger också Pohjanen att under slutet av sjuttioalet, när han var tjänstledig för att skriva sin avhandling, så skickade kyrkan (P) "mer eller mindre Pohjanen-fientliga präster, för att då hade man redan, naturligtvis, präglat ungdomsväckelsen som pohjanenism."⁹⁶

⁹² Klingert, *Bengt Pohjanen - Meän Vanhiin*, sid. 234. Pohjanen var under en tid stationerad i Pajala, det Klingert skildrar borde ha ägt rum någon gång då.

⁹³ Intervju med Lars-Gunnar Forsberg 25/11 2009.

⁹⁴ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010.

⁹⁵ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010.

⁹⁶ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010. Jfr Roland Wälivaara: "[De kunde inte] ta det här, utan försökte istället ... förklara bort, att det där är bara pohjanianism eller någonting, man ville göra det till en ism." (Intervju med Roland Wälivaara 15/12 2009.)

Det kan nu verka som om kyrkan visade aversion mot ungdomsväckelsen. Dock vill jag visa på att situationen inte var fullt så självklar. Torbjörn Lindahl berättar att inställningen från Svenska Kyrkan, åtminstone utanför Luleå stift, verkar ha varit något mer öppen, då han fram till ungefär 1979 ofta blev kallad att predika också i södra Sverige.

(L) ”[Pohjanen kallades till] prästsällskap i Göteborgs stift, och han var kallad till församlingar i Växjö stift och Linköpings stift [och nästan] överallt var han var, så när han predikade, så var det människor som ... blev oerhört berörda, och i enskild själavård så sökte de upp honom.”⁹⁷

6.3 Kommentrar och reflektion

I ett senare skede skulle det förstås vara intressant att läsa psykologens utlåtande, och till och med försöka få tag i allt, så att säga, inomkyrkligt material som rör den här tiden och dessa frågor. Att måla upp en bild av att kyrkan skulle ha varit fientligt inställd till väckelsen, utan att låta kyrkans egna källor komma till tals är förstås orättvist. Men, då jag menar att det för det här arbetet är tillräckligt att se till de involverades självbild, bör det också räcka för att konstatera att, åtminstone från några av väckelsens mer centrala personers håll, såg man sig som i någon mån skilda från kyrkan på åtminstone två vis. Delvis med en udd från väckelsen riktad mot kyrkan, då man inte ansåg den vara renlärig nog, och delvis en udd från kyrkan riktad mot väckelsen. Den senare udden ges viss förklaring av Bengt Pohjanen och Roland Wälivaara - alltså att de ungdomar som kommit till tro genom väckelsen var obekväma i sin kyrkokritik. Men, återigen, vad stiftet eller domkapitlet egentligen tyckte i frågan måste hållas öppet, eftersom källorna för det här arbetet alla är partiska för väckelsens sida.⁹⁸

Med det sagt kan man ha i åtanke att Bengt Pohjanen, som haft en viktig roll för ungdomsväckelsen, också kan ha blivit mål för aversioner i högre grad än mindre synliga personer. Pohjanens plats i väckelsen kan helt enkelt anses ha varit av sådant slag, att om kyrkan visade aversion mot väckelsen, så var det mot Pohjanen den riktades, alltså inte nödvändigtvis väckelsen i

⁹⁷ Intervju med Torbjörn Lindahl 11/12 2009.

⁹⁸ Jag vill klargöra att jag för egen del inte har hittat något skäl att betvivla fientligheten gentemot denna ungdomsväckelse.

sig. Förhållandet kan förstås också ha varit det motsatta, i det att man kan ha uppskattat åtminstone delar av ungdomsväckelsen, men motsatt sig framför allt Pohjanen.

7. Avgränsning i förhållande till den laestadianska rörelsen

Många av ungdomsväckelsens praktiker, och många av de texter de läste, var laestadianskt präglade. Finns då någon anledning att tala om en skiljelinje mellan denna väckelse och laestadianismen i stort? Denna fråga undersöks, liksom i fallet med Svenska Kyrkan, i två delar; delvis väckelsens hållning till den etablerade laestadianska rörelsen, delvis laestadianers hållning till väckelsen, så som den uppfattades av de intervjuade.

7.1 Från ungdomsväckelsen gentemot den laestadianska rörelsen

Gertrud Malmberg gav uttryck för en vilja djupare in i laestadianismen, då hon ville in i en gemenskap som var tydligare definierad än den svenskkyrkliga, laestadianismen var hennes (M) ”hemvist, min ... innersta familj, om jag säger så.”⁹⁹ Pohjanen, å andra sidan, visar på en liknande, snudd på entristisk inställning som den man hade gentemot Svenska kyrkan:

(P) ”Ja, det är svårt att säga i efterhand, men jag tror att vi upplevde oss som de sanna laestadianerna. Eller laestadian, vi arbetade ju inom laestadianismen, och ... vi anslöt ju folk till den laestadianska rörelsen, vi ville ju att de skulle gå på stormötena. [...] Vad ska man säga, en reformrörelse, visserligen misslyckad men i alla fall en reformrörelse inom laestadianismen, tror jag att vi såg oss som. Det tror jag nog kommer närmast sanningen.”¹⁰⁰

Lars-Gunnar Forsberg håller också han med om beskrivningen av dem som en reformrörelse (F) ”det var precis vad laestadianismen behövde .. Men man tog inte emot det.”¹⁰¹

Men i beskrivningen av den här ungdomsväckelsen som en reformrörelse finns förstås flera sidor. Å ena sidan tycks man ha hamnat i en position där laestadianismen blir obekvämt av de nya elementen, å andra sidan var man en rörelse som, så att säga, omfamnade laestadianismen. Som Bengt Pohjanen påpekade, (P) ”vi anslöt ju folk till den laestadianska rörelsen, vi ville ju att de skulle gå på stormötena”.

⁹⁹ Intervju med Gertrud Malmberg 11/12 2009.

¹⁰⁰ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2009.

¹⁰¹ Intervju med Lars-Gunnar Forsberg 25/11 2009.

Överlag ger de intervjuade en ändå mer kluven bild av laestadianismen än de gör av Svenska kyrkan. Exempelvis Forsberg berättar att han fram till brytningen 1978 såg dem (F) ”som en del av laestadianismen och den tornedalska riktningen”, men sen när brytningen kom ville många i ungdomsväckelsen inte ha med laestadianismen att alls göra.¹⁰² Inte heller Bengt Pohjanen kunde helt identifiera sig med laestadianismen. Han berättar att han under den beskrivna tiden lät sitt hår växa, något som orsakade funderingar bland en del laestadianer.

(P) ”[...] jag undrar om inte mitt hår som orsakade så mycket rabalder och huvudbry (skratt) bland farbröderna inom laestadianismen, om inte jag lät håret växa därför att jag ville ha någonting som gjorde att de stötte bort mig, för jag ville inte att de skulle sluka mig. Alltså, jag tror att det var ett skydd.”¹⁰³

Ungdomsväckelsen kom också att anordna så kallade Teologiska Dagar, ett slags sammankomster med föredrag och diskussioner ur ett brett perspektiv. Dessa, och för den delen tidskriften *Carex*, var kontroversiella bland många laestadianer. Enligt Pohjanen breddade de (P) ”laestadianismen till att då också ta med fornkyrkliga kyrkofäder, och annat sådant.”¹⁰⁴ Detta ledde, berättar Lars-Gunnar Forsberg, till (F) ”en spänning mellan den laestadianska delen, och den del, som så att säga Bengt ledde.”¹⁰⁵

Roland Wälivaara tar upp samma fråga, och trycker då på att ungdomsväckelsen var (W) ”ekumenisk, till våra kyrkofäder. Och till våra rötter, att det är inte bara Laestadius, utan det är ända bak, till apostlarna och Jesus.”¹⁰⁶ Och ibland tycks det också som om åtminstone Pohjanens ambitioner om ekumeniskt brobygge slagit anmärkningsvärt väl ut:

(P) ”[...] det var den gudstjänsten som Jorma Aspegren berättar om [...] som han skriver, det går inte att förklara i efterhand vad som händer sådana gånger ... men det var ... sex laestadiangrupper med, och det är första och sista gången, tror jag, i

¹⁰² Intervju med Lars-Gunnar Forsberg 25/11 2009. Jämför också med det tidigare citatet av Lars-Gunnar, om att han som blivande präst inte kände att han kunde ta ensidigt parti för laestadianismen.

¹⁰³ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010.

¹⁰⁴ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2009.

¹⁰⁵ Intervju med Lars-Gunnar Forsberg 25/11 2009.

¹⁰⁶ Intervju med Roland Wälivaara 15/12 2009.

historien som de här olika grupperna fallit varandra om halsen. Och det var otroligt starkt."¹⁰⁷

Jag tolkar det så, att det som kom till uttryck till exempel i Carex och de Teologiska Dagarnas ekumeniska innehåll, var en vilja att brygga och sammanföra de olika laestadianska grupperna, den laestadianska rörelsen med Svenska kyrkan, och också till och med i sista hand att finna en gemensamhet med hela kristenheten. Även om man kanske i högre grad såg sig som laestadianer, än vanliga svenskkyrkliga, så såg man sig också som mer än "bara" laestadianer.

7.2 Från den laestadianska rörelsen gentemot ungdomsväckelsen, informanternas perspektiv

Roland Wälivaara uppfattade reaktionen från laestadianer som skiftande. En del tog emot det med öppna armar, men andra verkade uppleva det som att (W) "prästpojken kommer, ska börja här och undervisa oss. Nästan. Om jag är lite kritisk, alltså. [Man tyckte att] det störde lite ritningarna. Formerna."¹⁰⁸

De här väckta ungdomarna stötte alltså på patrull från delar av den laestadianska rörelsens håll. Och det verkar ha varit så redan från början, då den enligt Pohjanen kom i konflikt med den laestadianska gruppen som fanns i Malmberget (P) "för de här ungdomarna var ju helt annorlunda, alltså, de ville ju vara laestadianer men de passade ju inte in där i en gammal laestadiansk församling."¹⁰⁹ Samtidigt berättar Wälivaara, att i Luleå togs många av de ungdomar som började gå på laestadianmöten emot med öppna armar.¹¹⁰ Också till de Teologiska Dagarna var inställningen från laestadianismen olika beroende på person, och många laestadianer kom och uppskattade tillställningarna mycket.¹¹¹

Bengt Pohjanen fick också god kontakt med respekterade laestadianer, exempelvis en som var en ledare bland västlaestadianerna, och som ett tag fungerade som Pohjanens biktfader.

¹⁰⁷ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010.

¹⁰⁸ Intervju med Roland Wälivaara 15/12 2009.

¹⁰⁹ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010. (P) "Vi for ut till till Niilivaara, västlaestadianernas fäste, med gitarr och spelade fredssånger, och de var ju upprörda [...] men de gillade mig. Laestadiangubbarna. För de såg ju samma revolutionära glöd som de själva hade, men de förstod ju inte att man kunde sjunga sådär, och spela med gitarr, så de var ju upprörda för sakens skull." Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010.

¹¹⁰ Intervju med Roland Wälivaara 15/12 2009.

¹¹¹ Intervju med Lars-Gunnar Forsberg 25/11 2009.

(P) ”Och eftersom de inte förstod mig i öst, så for jag till väst och förklarade för NN vad jag hade varit med om. Och då sa NN att ’Ja’, han hade ju såhär mäktig röst, ’Ja men det är så det har hållit på att vara, i vår väckelserörelse från första början.’”¹¹²

Men konflikter och ogillande fanns. Roland Wälivaara berättar att den som detta ogillande framför allt riktades mot var Pohjanen, och även om också andra ”fick smaka av slevarna”, så kunde han känna

(W) ”[...] att jag måste beskydda honom ibland. För äldre laestadianer och predikanter [...] när det sammanhanget kom så var de hökar över honom. De skulle näfisa honom, så jag fick nästan gå och bli skyddsnet för Bengt, kom inte för nära honom, och sparka inte honom. (skratt) [Man får överbeskyddarinstinkter] För det fick jag ibland, för jag tyckte att de var grymma mot honom.”¹¹³

Till slut, efter händelserna i Sattajärvi 1978, så var inte heller Bengt Pohjanen längre välkommen i laestadianska sammanhang. Torbjörn Lindahl ger en tänkbar förklaring till varför man från den laestadianska rörelsens sida till slut valde att stänga ute Bengt. Han uppfattar det som att man menat att det rörde sig om något slags ny väckelse (L) ”och i Tornedalen har man ju varit oerhört rädd för det som man har kallat de nyväckta som fanns en gång i tiden.”¹¹⁴ Pohjanen kom så att anklagas för villoläror, och blev utslängd från den laestadianska gemenskapen. Om detta säger Lars-Gunnar Forsberg att (F) ”eftersom Bengt blev utkastad, så blev det att vi blev utkastade också. Och .. då var den laestadianska eran på ett vis slut för oss.”¹¹⁵

¹¹² Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010.

¹¹³ Intervju med Roland Wälivaara 15/12 2009.

¹¹⁴ Intervju med Torbjörn Lindahl 11/12 2009. Ett exempel på en sådan ”ny väckelse” skulle kunna vara den millenaristiska Korpela-rörelsen, en välkänd sekt. Med den i bakhuvudet är det förstås svårt att inte kunna se att den laestadianska rörelsen hade visst fog att hålla sig försiktig till ”nya väckelser”. För mer information, se till exempel Lennart Lundmarks utmärkta *Protest och profetia: Korpela-rörelsen och drömmen om tidens ände*.

¹¹⁵ Intervju med Lars-Gunnar Forsberg 25/11 2009.

En som valde att förbli i laestadianismen var Gertrud Malmberg. Om de här händelserna uttrycker hon att (M) ”Jag satte en större tillit till laestadianismen än till Bengt. [...] jag väljer att ... att vara .. kvar.”¹¹⁶

7.3 Kommentar och reflektion

I och med att man från laestadianskt håll i Sattajärvi valde att stänga ute Pohjanen, så drog man samtidigt den absoluta linjen gentemot ungdomsväckelsen. Att vara med i Pohjanens gäng blev också synonymt med att inte vara med i laestadianismen. Om man överhuvudtaget kunde tala om den här ungdomsväckelsen som en någorlunda sammanhållen grupp innan, så kunde man i högre grad göra det efter gränsdragningen men den innebar också dödsstöten. För en väckelse som i så hög grad bygger på en ekumenisk tanke, måste ju en sådan frånskjutning av nöd innebära en stor kris, och i det här fallet innebar det också att den upplöstes som något så när sammanbunden grupp.

En del av de intervjuade ger uttryck för en tanke om att de tillhörde en reformation inom laestadianismen, eller till och med så långt att man såg sig som ”de sanna laestadianerna”. Men samtidigt var man mån om att vara en del av laestadianismen, och också något av en bro mellan laestadianismen och de omgivande kyrkorna. Från laestadianskt håll har gränserna varit lika oklara, men till slut har alltså en tydlig markering kommit, som då också inneburit dödsstöten för ungdomsväckelsen.

I det här sammanhanget kan det vara behjälpligt att komma ihåg Stefan Gelfgrens ord om väckelser, att de mycket kännetecknas av spänningen mellan att vara trogna sitt sammanhang, och att vara separatistiska.¹¹⁷ Det verkar ha varit fallet med denna ungdomsväckelse, man ville både vara laestadian, och hålla sig på behörigt avstånd (tänk som bildligt exempel på Bengt Pohjanens hår). Frågan är hur detta ska tolkas. Då denna spänning blir så tydlig mellan ungdomsväckelsen och den laestadianska rörelsen, i det att det är svårt att dra några klara skiljelinjer mellan dem, kan en rimlig läsning vara att man stod närmre laestadianismen än svenskkyrkligheten i övrigt. Jag tror att det är riktigt att tala om denna ungdomsväckelse som en i första hand *inom-laestadiansk* väckelse, och att den åtminstone var så rotad i det sammanhanget och i den identiteten, att när brottet kom hade de ingen plats att röra sig till utanför laestadianismen. En mer precis beskrivning av ungdomsväckelsens plats verkar svår att göra, åtminstone utifrån uppsatsens material.

¹¹⁶ Intervju med Gertrud Malmberg 11/12 2009.

¹¹⁷ Se uppsatsens teorikapitel.

8. Avgränsning i fråga om teologisk tanke eller praxis

Att ungdomsväckelsen stod närmre laestadianismen än en mer allmänt svenskkyrklig lutherdom i sin teologi står klart, något som uppsatsen hittills försökt visa på. Men, då det inte kan skada, anförs några vidare exempel. Syftet med kapitlet är inte att på djupet utröna exakt hur ungdomsväckelsens teologiska tankar och uttryck såg ut, alltså huruvida man hade någon egen teologi i egentlig mening, utan att söka hitta skiljelinjer mot de två andra grupperna som jag jämför ungdomsväckelsen med.

8.1 I relation till svenskkyrklighet

En av de mest typiska dragen för laestadianismen är syndaavlösningen, där församlingens medlemmar, eller de av den rätta tron, har rätt att lösa sina trosfränder från synd. Det kan låta ungefär ””Du får tro alla dina synder förlåtna genom Jesu Kristi dyra namn och blod”.¹¹⁸ Denna praxis, avlösningen, tycks ha kommit in i ungdomsväckelsen på ett mycket tidigt skede, och användes enligt Pohjanen rentav ”lössläppt”.¹¹⁹

Gertruds Malmbergs berättelse från vintermötet i Älvsbyn 1978, som tidigare återgivits, är ännu ett tydligt exempel. Sammanfattningsvis berättar Pohjanen att själavården i sig nog var (P) ”laestadianskt präglad från början, och i senare skedet laestadiskt karismatiskt. Så att avlösningen fick mindre betydelse, eller rentav, jag blev restriktiv med avlösningen.”¹²⁰

Ännu ett typiskt drag för laestadianismen är själva församlingens centrala betydelse. Inte bara har alltså församlingens medlemmar rätt att lösa från synd, utan själva gruppen är också central i det andliga livet, och i de andliga upplevelserna. Ett uttryck för detta är tältmöten, med ibland flera tusen personer närvarande. Som vi tidigare har sett uppmanades ungdomsväckelsens medlemmar att gå på sådana möten.

För att nämna en till punkt, så kan man ju förstås lyfta Lars Levi Laestadius centrala betydelse, i en mån som utan tvekan ligger närmre laestadianismen, än majoritetskyrkan. Men denna fråga ska jag be att få återkomma till längre fram i texten, och då framför allt i relation till Laestadius *Dårhushjonet*.

¹¹⁸ Gertrud Malmberg, *Bengt Pohjanen - Meän vanhiin*, sid. 221.

¹¹⁹ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010.

¹²⁰ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010. Till den karismatiska kristenhetens särdrag brukar räknas sådant som tungotal, botande av sjuka, och profetior. Jfr. Fahlbusch, *Encyclopedia of Christianity vol. 1*, sid. 404.

8.2 I relation till laestadianismen

Så långt majoritetskyrkan. Men skilde sig då ungdomsväckelsen från den laestadianska rörelsen vad gäller den här frågan? Redan nämnd är ungdomsväckelsens breda teologiska inspiration. I första numret av tidskriften *Carex* som finns att tillgå i Umeå universitetsbiblioteks lokaler, skvallrar innehållsförteckningen om så vitt skilda skribenter som Lars Levi Laestadius, ”reformationens reformator”¹²¹ Johann Arndt, och den ortodoxa teologen Alexander Elchaninov. I andra numret dyker en av de armeniska kyrkofäderna, Johannes Mandakuni upp, och i nummer tre Ulf Ekman.¹²² I nummer 1 1982 trycker man en text av den norske väckelsepredikanten Hans Nielsen Hauge, och hela det påföljande numret är tillägnat schartuanismen.

Bengt Pohjanen berättar också om exorcism,¹²³ (P) ”och sen kom den karismatiska rörelsen in i bilden, när man talade i tungor och botade sjuka.”¹²⁴ Pohjanen talade också själv i tungor vid i alla fall ett privat ögonblick.¹²⁵

Pohjanens andra födelse, och hur det kom till uttryck i Sattajärvi är tidigare nämnt. Här ska dock påpekas en sak: denna händelse för Pohjanen var ett led i att ungdomsväckelsen kom att splittras. Det är alltså vanskligt att tala om det som en del i ungdomsväckelsens teologi. Ungefär samma reservation bör göras om botandet,¹²⁶ exorcismen, och tungotalet - ingen av de andra intervjuade har nämnt detta. Det kan förklaras på flera sätt, en mycket enkel förklaring är att de andra intervjuade av en eller annan anledning inte nämnde det, och eftersom jag intervjuade Pohjanen sist, så hade jag inte möjlighet att rakt ut fråga de andra om det. Den andra förklaringen är att det var ganska vitt spridda företeelser, men att de inte delades med någon annan än med Pohjanen i till

¹²¹ *Carex* nr. 1 1979, sid. 27.

¹²² *Carex*, nr. 1, 2, och 3 1979.

¹²³ (P) ”Jag var med om några exorcismer. (Jag: Under den här tiden?) [...] hos väckelsen hörde exorcismen också. Jag har berättat om det i nåt radioprogram och lite varstans [...]” Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010. Historien är tyvärr för lång för att återges här.

¹²⁴ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010. Se vidare not 120.

¹²⁵ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010. Historien finns också återberättad i Bengt Pohjanens artikel *Utsläck inte anden* från *Carex* nr. 2 1979. I den säger Aspegrén till Pohjanen att ”Världen hatar dig, men Jesus älskar dig”, varpå Pohjanen faller på knä. Han prisar Gud först på finska, sedan svenska, och börjar sedan tala i tungor.

¹²⁶ I *Bengt Pohjanen - Meän vanhiin* berättar Jorma Aspegrén om ett tillfälle: ”En gång besökte vi en gammal kristen som fått cancer. Vi var fulla av tillförsikt och glädje. Vi sade: ’Vi kommer med hälsningar från himlen. Vi skulle vilja be för Dig och välsigna Dig med hälsans välsignelse.’ Vi var väntade. Efter ett tag blev han mycket piggare, kunde gå till kyrkan, och blev en profetisk visionär [...]” Sid. 249. Märk det profetiska, som brukar räknas in i den karismatiska kristenheten. Se not 120.

exempel bikt. En tredje förklaring skulle vara att det här var upplevelser som hörde till Pohjanens andlighet och teologi, och inte nödvändigtvis till väckelsen i stort.¹²⁷ Att Gertrud Malmbergs upplevelser är av så markant skild art från de andra intervjuades borde i sig innebära en försiktighet i att säga att det ena eller andra var typiskt för väckelsen.

8.3 Ungdomsväckelsens specifika drag - akademisk intellektualism

Intervjuerna pekar på att där fanns en sak som mer eller mindre kan ses som ett definierande drag hos ungdomsväckelsen. Pohjanen vidrör flera gånger att en av väckelsens historiska bakgrundstoner är '68-rörelsen. Till exempel:

*(P) "[...] ingen av oss som var i Uppsala på den tiden, eller min generation, kunde undvika att präglas av den här sociala medvetenheten. Så att när jag kom ut som präst så bar jag med mig två saker. Den ena det var återupptäckten utav Laestadius. Och den andra är så att säga det sociala medvetandet."*¹²⁸

Det finns all anledning att tro att Pohjanen har rätt i att knyta ungdomsväckelsen till '68-rörelsen, men utöver den koppling han ger (det sociala medvetandet), skulle jag vilja lyfta fram ännu ett. Maj '68 är idag mest ihågkommen som en studentrörelse, och också den här ungdomsväckelsen var i mångt och mycket en studentrörelse. Det breda teologiska intresset som tidigare nämnts i anslutning till ekumeniken och också i anslutning till innehållet i *Carex*, är logiskt om man ser till att väckelsen mycket drevs av människor som studerat eller studerade teologi vid universitet. I den mån törs jag kalla den laestadianska ungdomsväckelsen för akademisk och intellektuell.

Det intellektuella draget tog sig också uttryck i att man grävde väldigt djupt också var man stod. 1964 kom i en andra tryckning Lars Levi Laestadius svåraste och mest teoretiska verk, *Dårhushjonet*. Ungdomsväckelsen tycks närmast ha slängt sig över boken. Kom ihåg Bengt Pohjanens anmärkning i uppsatsens historiska del, (P) "Och Dårhushjonet lästes alltså av dessa sexton, sjuttonåringar i Malmberget. Dårhushjonet!"¹²⁹

¹²⁷ Det ska tilläggas, att i ett stycke i artikeln *Utsläck inte anden* från *Carex* nr. 2 1979 nämner Pohjanen att han haft dispyter med "bröder" om just exorcismen. Det tycks som om Pohjanen velat vara försiktig och restriktiv med den. Det går i så fall i linje med den tidigare återgivna historien med Ulf Ekman i Ansgarskapellet.

¹²⁸ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010.

¹²⁹ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2009.

Hans Stiglund berättar i *Meän vanhiin* om när han hälsade på Pohjanen i Muodoslompolo en sommar tidigt på sjuttioalet. Där minns han, bland annat "[...] alla goda samtal i bastun kring nådens ordning och Guds verk i en människa. Därhushjonets alla märkliga tankar som berörde både hjärta och hjärna."¹³⁰ Överlag tycks alla involverade ha varit i kontakt med *Dårhushjonet* på ett avgörande sätt.

Roland Wälivaara berättar om den att den gav honom redskap att förstå sin egen inre resa, och också Gertrud Malmberg studerade den. (M) "[V]i läste också *Dårhushjonet*, och det var ju verkligen överkurs (skratt) egentligen för mig."¹³¹ Lars-Gunnar Forsberg visade mig sitt ex av boken, och nära nog varje rad var understruken med blyertspenna. I *Carex* skriver Pohjanen om en "predikantbroder från Finland" att de "[...] följts åt under årens lopp, studerat Laestadius och utarbetat en människomodell efter vilken vi försökte predika."¹³² Med all sannolikhet syftar Pohjanen i särskild grad till *Dårhushjonet*, eftersom det är det verk där Laestadius grundligt utlägger sin antropologi.

Vidare: man ska komma ihåg att den fullständiga utgåvan av *Dårhushjonet* kom rätt sent, och att det då inte är så konstigt om den inte var lika central i den etablerade laestadianska rörelsen. Är den det idag tål det att funderas kring om det inte trots allt är ett drag som överlevt från ungdomsväckelsen. Med allt detta i bakhuvudet tror jag att jag törs påstå att *Dårhushjonet* inom denna ungdomsväckelse hade en särskilt upphöjd plats, som också gör att den utmärktes gentemot den laestadianska rörelsen. Och att denna dragning till *Dårhushjonet* berodde just på rörelsens intellektuella hållning, som i mångt var ett resultat av tidsandan.

¹³⁰ Hans Stiglund, *Bengt Pohjanen - Meän vanhiin*, sid. 226.

¹³¹ Intervju med Gertrud Malmberg 11/12 2009.

¹³² *Carex* nr. 2 1979, sid. 83.

9. Särskilda auktoritetsfigurer

Under den här punkten undersöker vi om vi kan finna några av de ”väckelsens företrädare” som Gelfgren talar om. Det som söks är alltså personer som hålls för auktoriteter för de som står i väckelsen, men som inte ses på samma sätt utanför.

9.1 Ungdomsväckelsens företrädare

Lars-Gunnar Forsberg tvekar inte på frågan om väckelsen hade några särskilda auktoritetsfigurer, och vilka i så fall: (F) ”Ja, det var ju Bengt [och] Roland Wälivaara. Och så var det en person från Finland som hette Jorma Aspegrén, som också var .. dynamisk i sin förkunnelse.”¹³³

Roland Wälivaara lyfter fram Bengt Pohjanen, men blir ”glatt överraskad” och också nästan generad när jag till slut frågar varför andra intervjuade pekar på honom, när han själv inte gör det. (W) ”[J]ag tänkte inte i de banorna riktigt själv, aldrig. .. Man är ju en försynt tornedaling. (skratt)”¹³⁴

Bengt Pohjanen vill nämna Torbjörn Lindahl, som (P) ”jobbade mycket med Carex och så vidare och var stabil teolog”, men även Jorma Aspegrén. Också Bengt håller med om att Roland Wälivaara hade en nyckelposition: (P) ”Roland hade ju stor betydelse för många ungdomar också. Han var ju ... väldigt social ... och omtyckt av ungdomarna [...]” Pohjanen nämner till slut att han själv sågs som ledaren för ungdomsväckelsen, eller fick (P) ”bära hundhuvud för den, vilket man nu vill [...]” Men Pohjanen säger också att väckelsen inte hade någon egentlig institutionaliserad ledarroll eller liknande.

Gertrud Malmberg lyfter fram Bengt Pohjanen som avgörande för att hon kom till tro.¹³⁵

Det är förstås ingen uttömmande redogörelse, men tillräcklig för uppgiften. Det ger en lista på ett antal personer, där de oftast återkommande är Bengt Pohjanen och Roland Wälivaara, och också Jorma Aspegrén. Dessa tre kan inte i sägas ha haft lika stor auktoritet i majoritetskyrkan eller i den laestadianska rörelsen, som i ungdomsväckelsen.

¹³³ Intervju med Lars-Gunnar Forsberg 25/11 2009.

¹³⁴ Intervju med Roland Wälivaara 15/12 2009.

¹³⁵ Intervju med Gertrud Malmberg 11/12 2009.

En reservation ska göras: av hänsyn till människor som inte deltar i intervjuerna, och alltså inte kan få möjlighet att klargöra sin ståndpunkt på det ena eller andra, har jag valt att inte ta med en del namn som dök upp i intervjuerna. Jorma Aspegren har visserligen inte deltagit, men då han skrivit om sin tid med Pohjanen i bland annat *Meän vanhiin* törs jag ta med honom. Läsaren bör alltså vara uppmärksam på att i intervjuerna dök åtminstone ett annat namn upp ofta, så den listan som presenteras ska inte ses som slutgiltig.

10. Uppsatskriteriernas utvärdering

Uppsatsen har som synes centrerat kring ett antal kriterier som har avsetts fungera som instrument. Det är på sin plats att sammanfatta hur de fungerat. Kriterierna rörde ett antal avgränsningar: avgränsning i tid; avgränsning i förhållande till moderförsamlingen/-arna; särskild teologisk tanke och/eller praxis; och särskilda auktoritetspersoner. Kriterierna undersöktes från ett strikt perspektiv inifrån ungdomsväckelsen.

De tycks ha gett en god bild av ungdomsväckelsen, i den mån att vi fått både en bild av när den uppkom, hur den utvecklades, runt vilka personer den kretsade, och hur den förhöll sig till sin omgivning. Det kan inte sägas röra sig om någon djuplodande nedgrävning i någon av ungdomsväckelsens aspekter, vill man tydligare utröna exempelvis exakt vilka teologiska idéer måste kanske andra verktyg till. Men jag törs hävda, att man med hjälp av dessa verktyg nu har en någorlunda bild av vad som menas, när den laestadianska ungdomsväckelsen i Sverige under 1970-talet kommer på tal. Jag tror att samma verktyg skulle kunna användas för att få fram ungdomsväckelsen som den såg ut från Svenska kyrkans horisont, och då endast bruka material därifrån.

Jag vill också lämna läsaren med en sista fundering om inte dessa kriterier, något modifierade, också skulle kunna fungera för att på liknande sätt få fram dragen för andra grupper knutna till idéer, exempelvis politiska sekter eller liknande.

11. Diskussion

Jag vill lyfta fram tre saker i anslutning till denna uppsats. För det första frågan om objektivitet. För det andra frågan om *Dårhushjonet*. Och för det tredje könsfaktorn. Så till det första.

Vid ett flertal tillfällen har nog läsaren, och även jag som författare, känt av saknaden av Svenska kyrkans perspektiv, eller åtminstone fler perspektiv från sådana som ställde sig tvekande till denna väckelse. Den invändningen skulle jag hålla med om. Men uppsatsens tidsramar begränsar omfånget. Det innebär också att frågeställningen formulerats så att den underlättat i frågan om vilka som ska få komma till tals. Tanken har alltså från ett tidigt skede varit att låta de intervjuade själva vara den huvudsakliga rösten, tillsammans med andra primära källor. Jag har valt att försöka måla upp skeendet inifrån. Som kompensation för uppsatsens begränsningar har jag avsett att genom uppsatsen betona att det perspektiv som återges inte är det enda tänkbara, att andra inblandade kan ha annat att säga, och så vidare.

Förhoppningsvis kommer fler att studera denna väckelse, och då få möjlighet att synliggöra fler perspektiv. Därför väljer jag också att peka på vidare fält av forskning i detta: vad säger Svenska kyrkans dokument? Vad säger kyrkliga personer som stod utanför, eller till och med mot, denna väckelse?

Det andra rör frågan om *Dårhushjonet*. Om detta vill jag mest poängtera att det var mig helt oväntat att denna Laestadius ogenomträngliga utläggning skulle vara så central i ungdomsväckelsen. Men samtidigt slår det mig att det förstås är ett flertal faktorer som sammanfallit. Delvis var boken, i sin kompletta utgåva, alltså rätt färsk. Om man var ung som Pohjanen, och ville ha laestadiansk färg, men kände att de befintliga strukturerna var för dammiga, ja då måste *Dårhushjonet* ha tett sig som en gudagåva. Inte bara en text av Laestadius som inte riktigt hunnit in i laestadianismen på samma sätt som predikotexterna, utan *Texten* av Laestadius.

Dessutom var väckelsen som sagt präglad av akademien, jag tror till och med att väckelsen inte hade kunnat komma till skott utan att ha en svår och massiv text att gräva ner sig i. Sådan var tidens ton, det krävdes. För en av de första generationerna som på allvar gav sig in i akademien var *Dårhushjonet* ett intellektuellt bevis på att det var mödan värt att engagera sig i något som från Uppsala måste ha tett sig antikvariskt. Om det gick att referera endast till boken, och slippa de i

övrigt negativa konnotationerna, skulle man bli lockad att kalla den undersökta ungdomsrörelsen för "Dårhusväckelsen".

Jag skulle gärna se vidare forskning på *Dårhushjonet*, inte minst hur och om den används i laestadianska kretsar idag, och i så fall om där finns någon koppling tillbaka till denna ungdomsväckelse.

Den tredje saken rör könsfrågan, och där finns också mest att säga. Det bör inte ha undgått läsaren att av fem intervjuade är endast en kvinna. Hur kan det tänkas ha påverkat uppsatsen? Låt oss se på ett par områden.

Tidigare i uppsatsen anmärkte jag hur annorlunda Gertrud Malmbergs upplevelse var i jämförelse med de andra. Männen valde en akademisk, intellektuell prästbana någonstans i spänningslandet mellan laestadianismen och Svenska kyrkan. Rent tekniskt sett hade det varit möjligt för Malmberg att läsa till präst, trots allt godtog Svenska kyrkan kvinnliga präster. Men i det sammanhang som för henne blev introduktionen till det kristna livet fanns en skepsis till kvinnliga präster. Att då välja att studera till präst hade alltså varit att försvåra kontakten med det som hade gripit tag i henne till att börja med, att på sätt och vis sparka ut sig själv knappt innan hon kommit in ens.

Jag bör poängtera att detta är en reflektion jag själv gör om Malmbergs historia, och då främst utifrån hennes kön. Hon har inte delat med sig av dylika tankar till mig. Dock kan vara värt att notera att Malmberg faktiskt kom att bryta med det laestadianska sammanhanget, och en av anledningarna var just att hon kände ett kall till prästkragen. Ja, vid tiden för intervjun arbetade hon som präst i kyrkan!

Den andra reflektionen är att fråga sig vilken väg andra kvinnor i den här väckelsen kom att ta. Är Gertrud Malmbergs historia på något sätt möjlig att generalisera kanske man istället bör tala om två väckelser med utgångspunkt i bland annat Pohjanen och *Dårhushjonet*: en akademisk och i huvudsak manlig, och en tydligare laestadiansk och med tydligare familjefokus och också av huvudsakligen kvinnligt kön.

Riktigt så enkelt torde det förstås inte vara, men materialet är inte fullt så nyansrikt som det skulle behöva vara för att avgöra. Det är slående att om jag bara hade intervjuat dessa män hade jag kunnat

skriva en rak och tydlig historik, och att bara det att jag intervjuat en kvinna har försvårat perspektivet så pass mycket. Den vetenskapliga ståndpunkten kan inte tveka här: glöm inte könsaspekten! Om det alltså är en brist i materialet att endast perspektiv inifrån kommer till tals, törs jag också påstå att det är en brist att bara en femtedel av de intervjuade är kvinnor.

För att täppa till det hålet uppmanar jag till fler undersökningar som då också medvetet tar ett genusperspektiv. Finns det en generell kvinnoberättelse att utläsa här? Kanske skulle också ett intersektionellt perspektiv verka upplysande. Hur verkar en akademisk rörelse för sådana som av en eller annan anledning inte kan delta i akademien? Hur verkar en tornedalsk rörelse för sådana som av en eller annan anledning är att betrakta som *ummikot*, sådana som inte alls förstod språket? Och förstås, för att göra allvar av Pohjanens liknelser till den tidens vänstervindar, är väckelsen att betrakta som en kyrklig parallell, eller en kyrklig reaktion?

Kanske kan man också säga några ord om huruvida väckelsen ”lyckades” eller inte. Jag vill citera Pohjanen:

(P) ”Man kan inte säga att den liksom dog ut, eller att den misslyckades, eller att den inte levde vidare, utan jag tycker att den har levt vidare på ett fantastiskt bra sätt. Det blev ingen sekt. Och det hade det kunnat bli, alltså typ Livets Ord eller någonting sådant. Men det blev inte det utan en del av ungdomarna, de hittade sitt hem inom laestadianismen [...]”¹³⁶

En del invändningar kan göras. Några av de intervjuade gav uttryck för mer ambivalens till laestadianismen än så. Men framför allt törs jag invända mot beskrivningen av att det hade kunnat bli en sekt. I så fall i ett mycket tidigt skede. Men det som istället hände var ju att många centrala personer fick akademisk bakgrund, något som de också verkar ha kanaliserat i en önskan om ekumenik. Väckelsen hade inte kunnat bli en sekt, eftersom man i så hög grad ville vara i dialog med andra kristna traditioner, och eftersom man ville fungera brobyggare mellan olika kristna grupper. Visst fanns det dragningar mot snudd på elitism, men inget av det verkar ju ha lett någon av de inblandade till slutsatsen att de bara kan fungera som ensam församling.

¹³⁶ Intervju med Bengt Pohjanen 5/1 2010.

Nej, jag är tveksam till ens om de starka väckelsestämningarna i Älvsbyn 1978 hade kunnat leda till en sekt, oavsett vad ”pohjanenismens” belackare menade. Däremot tror jag att enda möjliga utvecklingen var att den upplöstes. Den var inte tillräckligt definierad för att överleva, särskilt efter att dess centralgestalt genomgått en förändring. Och den var alldeles för intresserad av vad andra höll på med för att någonsin egentligen kunna sluta sig för omvärlden.

12. Sammanfattning och slutsats

Den laestadianska ungdomsväckelsen i Sverige som denna uppsats söker få grepp om kan sägas ha börjat i Haparanda och Malmberget så tidigt som 1970-1971. Den kom så att spridas över stora delar av Luleå stift och också ner till Uppsala, där ett fridsförbund bildades. Väckelsen nådde sitt slut i Sattajärvi 1978, i och med Bengt Pohjanens uteslutande ur de laestadianska sammanhangen, även om *Carex* fortsatte sin utgivning ända fram till 1983. Den kan sägas ha utmärkts delvis av att den balanserade mellan de två grupperna Svenska kyrkan och den etablerade laestadianismen, mån om tillhörighet i båda. Men mest rättvist kan den kallas för en ungdomsväckelse i den etablerade laestadianismen, då uteslutandet från det sammanhanget också löst upp gruppen. Delvis utmärkte den sig i dess intellektuella dragning till Laestadius svåra text *Dårhushjonet*, och sin tillika akademiskt intellektuella ekumenik. Uttrycket väckelsen kom att ta blev, utöver de klassiskt laestadianska, annars typiskt karismatiska tecken såsom tungotal och andeutdrivning, omfattningen av dessa karismatiska tecken bör dock utrönas djupare.

Någon formell ledare tycks ungdomsväckelsen inte haft, men i den mån den hade ett centrum kan den sägas ha varit i personerna Bengt Pohjanen, Roland Wälivaara, och Jorma Aspegrén, som är återkommande i de intervjuades berättelser. Den aversion mot ungdomsväckelsen som tog sig olika uttryck, riktades i första hand mot Pohjanen. Uppsatsen bygger helt och hållet på uppgifter från de som drogs med i ungdomsväckelsen, varför det som uppmålas endast kan sägas vara ett av flera tänkbara perspektiv.

De kriterier som använts för att utröna detta perspektiv rör sig runt olika avgränsningar, genom vilka författaren hoppats kunna måla upp en bild av ungdomsväckelsen: avgränsning i tid; avgränsning i förhållande till moderförsamlingen/-arna; särskild teologisk tanke och/eller praxis; och särskilda auktoritetspersoner. Kriterierna har visat sig fungera bra, och kan visa sig användbara i fler sammanhang.

13. Källförteckning

13.1 Litteratur

Boreman, Per; *Laestadianismen: Fennoskandiens märkligaste väckelse och dess förhållande till kyrkan*; Stockholm; Svenska kyrkans diakonistyrelse; 1954

Carex: kvartalskrift; Överkalix; Stiftelsen Laestadiana; 1977-1983

Fahlbusch, Erwin (red.), Bromiley, Geoffrey W. (red.); *The Encyclopedia of Christianity vol. 1, A-D*; Grand Rapids; Eerdmans; 1999

Fahlbusch, Erwin (red.), Bromiley, Geoffrey W. (red.); *The Encyclopedia of Christianity vol. 5, Si-Z*; Grand Rapids, Mich.; Eerdmans ; 2008

Gelfgren, Stefan; *Ett utvalt släkte: väckelse och sekularisering: Evangeliska fosterlands-stiftelsen 1856-1910*; Skellefteå; Norma; 2003

Karlsson, Björn (red.); *Bengt Pohjanen - meän vanhiin: festskrift tillägnad Bengt Pohjanen 60 år 26 juni 2004*; Överkalix; Barents Publisher; 2004

Artiklar:

Aspegrén, Jorma; *Erfarenhet som nyckel*

Klingert, Rune; *Ett kyrkligt perspektiv*

Lindahl, Torbjörn; *Carex - ett rop i tiden*

Malmberg, Gertrud; *Saliga Visshet*

Stiglund, Hans; *Och fiskarna svarar Guds frid*

Laestadius, Lars Levi; *Ens ropandes röst i öknen*; Bromma; S. Wettainen; 1979

Larsson, Bengt; *Lars Levi Laestadius: hans liv, verksamhet och den laestadianska väckelsen*; Skellefteå; Artos; 2004

Lindmark, Daniel (red.); *Ingångar till norrländsk kyrkohistoria*; Umeå; Luleå stiftshistoriska sällskap; 2010

Artiklar:

Gelfgren, Stefan; *Teoretiska perspektiv på den norrländska väckelsen*

Nilsson, Kristina; *Den himmelska föräldern: ett studium av kvinnans betydelse i och för Lars Levi Laestadius' teologi och förkunnelse*; Uppsala; Univ. ; 1988

Palo, Maj-Lis; *Sommarsvalor och vintermesar: en bok om att leva i den laestadianska väckelserörelsen i dag*; Haparanda; Biblioteka Laestadiana; 2000

Starrin, Bengt (red.) Svensson, Per-gunnar (red.); *Kvalitativa studier i teori och praktik*; Lund; Studentlitteratur; 1996

Artiklar:

Starrin, Bengt; Renck, Barbro; *Den kvalitativa intervjun*

Historisk tidskrift nr. 2 1998

Artiklar:

Thorkildsen, Dag; *Vekkelse og modernisering i Norden på 1800-tallet*

Trost, Jan; *Kvalitativa intervjuer*; Lund; Studentlitteratur; 2010

13.2 Internet

MTV3.fi: ”Suviseurat käynnistyvät Lopella - tien päällä 70 000 ihmistä” <http://www.mtv3.fi/uutiset/kotimaa.shtml/suviseurat-kaynnistyvat-lopella---tien-paalla-70-000-ihmista/2012/06/1573046>, senast åtkommet den 8/1 2013.

Kyrkans Tidning: ”Laestadianskt sommarmöte startar” <http://www.kyrkanstidning.se/notis/laestadianskt-sommarmote-startar>, senast åtkommet den 8/1 2013.

Världen Idag: ”Samkönade vigslar får östlaestadianerna att lämna kyrkan” <http://www.varldenidag.se/nyhet/2010/01/13/Samkonade-vigslar-far-ostlaestadianerna-att-lamna-kyrkan/>, senast åtkommet den 9/1 2013

13.3 Intervjuer

Forsberg, Lars-Gunnar; 25/11 2009.

Lindahl, Torbjörn; 11/12 2009.

Malmberg, Gertrud; 11/12 2009.

Pohjanen, Bengt; 5/1 2010.

Wälivaara, Roland; 15/12 2009.

Intervjuerna finns i författarens ägo.

14. Bilagor

14.1 Intervjuguide

Guiden är ursprungligen skriven på ett anteckningsblock med blyertspenna. Jag överför den till digital text för att underlätta läsning.

Intervjuriktlinjer

Vad är din bakgrund, i förhållande till kyrklighet/laestadianism?

När och hur kom du i kontakt med denna väckelse? (Genom några särskilda personer?)

Hur såg ni på Svenska kyrkan? (Med, mot, sådant?)

Hur såg ni på laestadianismen? (Med, mot, sådant?)

Carex? (Läste du, medverkade du?)

När och hur upphörde väckelsen? (Gjorde den det?)

Hade några personer särskilt viktiga roller? (Vad isf.?)

Hur ser du på den tiden nu?